

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ

FAKÜLTƏ: MAGİSTRATURA MƏRKƏZİ**KAFEDRA: BEYNƏLXALQ TİCARƏT VƏ GÖMRÜK**

Cəbrayilova Elnarə Camal qızı

“Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq gömrük əməkdaşlığı və onun inkişaf problemləri” mövzusunda

MAGİSTR DİSSERTASİYASI

İstiqamətin şirifti və adı : Dünya iqtisadiyyatı

İxtisasın şirifti və adı : Gömrük işi

Elmi rəhbər: _____ **Magistr programının rəhbəri:** _____

prof.A.Ş.Şəkərəliyev i.e.n. M.M.Aslanova

(A.S.A., elmi dərəcəsi və elmi adı) (A.S.A., elmi dərəcəsi və elmi adı)

Kafedra müdürü: **prof.A.Ş.Şəkərəliyev**

(A.S.A., elmi dərəcəsi və elmi adı)

BAKI – 2016

Mündəricat

Giriş.....	3-5
------------	-----

FƏSİL I. Qloballaşma şəraitində beynəlxalq integrasiya münasibətlərinin formalaşması və inkişafında gömrük siyasətinin rolu.

1.1.Qloballaşma şəraitində gömrük siyasəti və dövlətlərarası gömrük integrasiyasının zəruriliyi.....	6-11
1.2.Azərbaycan Respublikasının gömrük siyasəti və onun beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması məsələsi.....	12-20

FƏSİL II. Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq gömrük əməkdaşlığının mövcud durumu və onun qiymətləndirilməsi.

2.1.Azərbaycan Respublikasının bir sıra beynəlxalq təşkilatlarla(ÜGT,YUNKTAD) əməkdaşlığının mövcud durumu və onun qiymətləndirilməsi.....	21-27
2.2. Azərbaycan Respublikasının ÜTT-yə inkişaf etməkdə olan ölkə (İEOÖ)statusu ilə qəbulunun məqsədəuyğunluğu.....	28-44

FƏSİL III. Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq gömrük əməkdaşlığının təkmilləşdirilməsi istiqamətləri

3.1. Azərbaycan Respublikasının xarici fəaliyyətinin tənzimlənməsində gömrük tariflərinin tətbiqi.....	45-49
3.2.Beynəlxalq əməkdaşlıq sahəsində gömrük-tarif tənzimlənməsinin təkmilləşdirilməsi.....	50-55
3.3.Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq gömrük əməkdaşlığının inkişaf perspektivləri.....	56-65
NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR.....	65-68
REFERAT.....	69
ƏDƏBİYYAT SİYAHISI.....	72-73

Giriş

Tədqiqatın aktuallığı. Beynəlxalq gömrük əməkdaşlığı ölkələr arasında çoxtərəfli əlaqələrin obyektiv inkişaf prosesidir. Beynəlxalq gömrük əməkdaşlığının reallaşdırılma vəstəsi olan xarici iqtisadi əlaqələr və daha geniş mənada beynəlxalq iqtisadi münasibətlər vəstəsilə beynəlxalq əmək bölgüsü, müxtəlif ölkələr arasında onun nəticələrinin mübadiləsi reallaşdırılır. Bu baxımdan, ölkənin iqtisadi inkişafını sürətləndirmək məqsədilə xarici ticarət mübadiləsini bütün formalarda genişləndirmək vacibdir. Hal-hazırda beynəlxalq iqtisadi münasibətlər ayrı-ayrı dövlətlərin milli iqtisadiyyatları arasında təsərrüfat əlaqələri sistemini təşkil edir. Beynəlxalq gömrük əməkdaşlığının qurulması və inkişafı ölkələrin iqtisadiyyatlarının qarşılıqlı asılılığı və əlaqələrin güclənməsi ilə xarakterizə olunur. Beynəlxalq gömrük əməkdaşlığı, iqtisadi həyatın daha sürətli inkişaf edən formalarından biridir və çoxəsrlik bir tarixi dövrə malikdir. Bu münasibətlərin təkamülü nəticəsində xarici iqtisadi əlaqələr beynəlxalq iqtisadi münasibətlərin mürəkkəb məcmusunu təşkil edən dünya təsərrüfatını formalaşdırmış oldu.

Tədqiqat işinin aktuallığı, eyni zamanda onunla şərtlənir ki, dünya dövlətlərinin bazar iqtisadiyyatına keçdikləri dövrdə idarəçilik sisteminin mühüm sahələrindən biri kimi xarici iqtisadi əlaqələrin müvafiq gömrük – tarif və qeyri – tarif tənzimlənməsinin yaradılmasının vacibliyi ortaya çıxmışdır. Bununla da, gömrük tənzimlənməsi dövlətin təsərrüfat-siyasi məqsədlərinə nail olma yollarına aid edilməklə, iqtisadiyyatın struktur dəyişikliyinə, ölkənin beynəlxalq əmək bölgüsünə daxil olmasında və XXI əsrin evvəlləri üçün xarakterik olan yeni beynəlxalq münasibətlərin formalaşmasında mühüm rol oynayır.

Tədqiqatın elmi yeniliyi onunla şərtləndirilir ki, hazırkı dövrə qədər Azərbaycan Respublikasının dünya iqtisadiyyatına daxil olması, ÜTT, ÜGT və

regional integrasiya birliklerine daxil olması ve gomruk siyaseti sferasında meselelerin beynelxalq iqtisadi –gomruk huquqi tənzmənməsi istiqamətində kompleks tədqiqatlar aparılmamışdır. Doğrudur ,muvafiq istiqamətlərdə elmi arasdırmalı olsa bele,bu sahədə problemler ve onların tənzimlənməsinin xüsusiyyətləri geniş ,muqayiseli ve qarşılıqlı şəkildə öyrənilmişdir. Hazırkı tədqiqat ise qeyd edilən istiqamətlərdə geniş beynelxalq muqavile ve beynelxalq təşkilatlar praktikasının ,muxtəlif dövlətlərin qanunvericiliklərinin və ədəbiyyatlardakı olan fikir fərqliliklərinin muqayiseli analizi əsasında aparılmışdır.

Tədqiqatın nəzəri əsası .Tədqiqat işində uyğun istiqamətdə tədqiqatlar aparən və öz əsərlərində bu məsələlərə toxunan başqa başqa ölkələrin alimlərinin əsərlərindən istifadə olunmuşdur.məsələn,Dyenko A.V,Sandrofski K.K, Smirnov P.V,Udovenko ve .s

Mövzu üzrə Azərbaycan alimlərinin əsərlərindən də istifadə olunmuşdur.Aslanov H.H,Atakişiyev M.C,Heyderov K.F,Əliyev E.İ ,İbadoğlu .Q, Şekereliyev A.Ş ve .s

Tədqiqat işinin normativ hüquqi əsasını ÜTT,ÜGT, Aİ, MDB ve.s kimi beynelxalq iqtisadi ve gomruk təşkilatlarının təsis aktları,muvafiq beynelxalq qurumların ,üzv olan ölkələrin iştirakı ilə bağlanan beynelxalq muqavile ve sazişlərin aktları təşkil edir.

Tədqiqat işinin metodoloji əsasını dialektikanın prinsip ve kateqoriyaları təşkil edir. Tədqiqat işində ümumi,tarixi,muqayiseli metodlardan istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın praktiki əhəmiyyəti dissertasiyada başlıca istiqamətlər

beynəlxalq gömrük əməkdaşlığının inkişaf etdirilməsi, daxil olma problemi, həmçinin gömrük siyasəti və əməkdaşlığı ilə əlaqədar, AR ali məktəblərində beynəlxalq iqtisadi münasibələr, gömrük işi, beynəlxalq gömrük hüququ və .s dərslərinin hazırlanmasından istifadə oluna bilər.

Dissertasiya işinin strukturu. Dissertasiya işi girişdən, 3 fəsildən, 7 bənddən, nəticə və təkliflərdən və ədəbiyyat siyahısından ibarətdir.

FƏSİL I. Qloballaşma şəraitində beynəlxalq integrasiya münasibətlərinin formalaşması və inkişafında gömrük siyasətinin rolu.

1.Qloballaşma şəraitində gömrük siyasəti və dövlətlərarası gömrük integrasiyasının zəruriliyi

Son illər müddətində “ qloballaşma” haqqında intellektual müzakirələr çərçivəsində əhəmiyyətinə görə əsas mövzulardandır. Bu, təkcə gələcəyin nəzəriyyəsi modeli haqqında müzakirələr deyil, bütövlükdə bu integrasiya prosesi dünyanı əhatə edən bir prosesdir. Bu prosesi obyektiv məhfumda adlandırmaq olar. Qloballaşmanın obyektləri sırasına SSRi-nin dağılmasından sonra qoşulmuşuq.

Hal-hazırda dünyanın sürətlə inkişafının başlıca mərhələsi getdikcə əhatəsi genişlənən qloballaşmadır. Beləki XX əsrdən sürətlə inkişaf edən elmi texniki integrasiyanı bəşəriyyət xoş ümidlərlə qarşılamışdısa belə , bu proses həmişə nikbinlik doğurmuyada bilər .Bu mürəkkəb və birmənalı qiymətləndirilməyən prosesin perspektivləri hamını düşündürür. “Qloballaşma “dövlətlərin stabil inkişafının, bütövlüyünün və idarəetmə sistemlərinin stabiliyinin təmin edilməsi, iqtisadi münasibətlərdə ayrı-seçkiliyin aradan götürülməsinə, xalqların rifahının yüksəldilməsinə köməklik göstərməlidir.

Beləliklə ,qloballaşmanın özündə əks etdirdiyi məzmun iqtisadi qloballaşmanı on plana çəkir. İqtisadi qloballaşma milli iqtisadi sistemlərin bütöv bir iqtisadi sistem çərçivəsində birləşməsi, onların qarşılıqlı asılı hala gətirilməsi və nəticədə dövlətlər arasındakı bütün iqtisadi münasibətlərin liberallaşmasıdır. Milli dövlətlər arasında hər cür maliyyə ,iqtisadi və informasiya sərhədləri

götürülməli, azad iqtisadiyyat və ticarət, azad rəqabət, maksimum sərbəstlik üçün əlverişli mühit yaradılması kimi bir düşüncədə mövcuddur.

Qloballasmanın doğrudan da məhiyyəti bundan ibarətdir. Ölkələrarası gömrük inteqrasiyasının inkişafında, iqtisadiyyatın inkişafında və azad ticarət münasibətlərinin inkişaf etməsində qloballaşmanın rolu böyükdür. O, iqtisadi inteqrasiyanın inkişafının daha yeni və təkmilləşdirilmiş bir formasıdır. Qloballaşma haqqında müxtəlif fikirlər mövcuddur, hansiki inkişaf etmiş dövlətlər bu ideanın millətlərin milli dəyərlərini, tarixi nəliyyətlərini məhv edəcəyini düşündüyü halda, ələ müsbət cəhətdə bundan ibarətdir ki, o dünyəvi inteqrasiyanı hər bir xalqın milli maraqları çərçivəsində təsəvvür etməyə imkan yaradır. qloballaşmanın mərkəzi olan və qloballaşmanın əsasını iqtisadi inteqrasiya təşkil edir. İqtisadi inteqrasiya ölkələrin təsərrüfat və bir sıra siyasi səbəblərdən birləşməsidir. Dövlətlərarasında bu birləşmələrdə əmək bölgüsü müxtəlif formalarda reallaşdırılır. Beynəlxalq əmək bölgüsünün dərinləşməsilə bu formada olan iqtisadi əməkdaşlıqlar fərqli dövlətlər arasında müstəqillik, həmçinin bərabərlik prinsipi ilə həyata keçirilir. Ölkələr öz aralarında razılaşıaraq qarşılıqlı fayda prinsipi ilə iqtisadi və elmi-texniki əlaqələr qurmasından ibarətdir.

Beynəlxalq gömrük inteqrasiyası əmtələrin və xidmətlərin problemlərsiz hərəkəti, iqtisadi, xarici, işçi qüvvəsinin global yerdəyişməsi, sosial, elmi-texniki, maliyyə, valyuta və hərbi həyata keçirilməsinə əsaslanır. Ölkələr bununla istehsal səmərəliliyələrinin yüksəldilməsinə sahib olur və bunların əsas meyarı kimi insanların həyat səviyyəsinin artırılması nəzərdə tutulur.

Xarici iqtisadi əlaqələrinin ən əhəmiyyətli forması xarici ticarət əlaqələridir. Bu əlaqələr dünya əlaqələrinin əsas hissəsin təşkil edir.

Xarici iqtisadi əlaqələrinin ən əhəmiyyətli forması xarici ticarət əlaqələridir. Bu əlaqələr dünya əlaqələrinin əsas hissəsinə təşkil edir.

Əlbəttə ki, istehsalın və kapitalın beynəlmiləşməsi, beynəlxalq əmək bölgüsünün dərinləşməsi, elmi texniki tərəqqinin inkişafı düzgün xarici siyasətin qurulmasını vacib edir. Bu siyasət iqtisadi, hüquqi və təşkilati tədbirlərin cəmindən ibarətdir. Xarici iqtisadi siyasət aparılması ilə ölkələrin bir-birilə qarşılıqlı asılılığı getdikcə artır.

Qloballaşma prosesində ölkələrin sosial-iqtisadi inkişaf həddinə təsir edən əsas xüsusiyyətlərdən birinə gömrük siyasəti və bu siyasətin inteqrasiyasıdır. Bu yolda ölkələrarası mexanizmlərin təsis edilməsi məqsəduyğundur. Dünya iqtisadiyyatında gedən lazımlı proseslərdən birinə gömrük inteqrasiyasıdır. Bununla belə təsərrüfat həyatı daha da inkişaf edir, beynəlxalq ticarət azad səviyyədə irəliləyir. Bu iqtisadi mövzu xarici ticarətin intensiv və ekstensiv inkişafı səbəbindən meydana çıxır, bütün maddi və qeyri maddi sahələrin genişləndirilməsi məqsədini daşıyır.

Nəticədə, tam olaraq deyə bilərik ki, hal hazırda dünya iqtisadiyyatında gedən əsas proseslər qloballaşma ilə bağlıdır.

Demək olar ki, dünya ölkələrinin xarici ticarət xüsusiyyətlərinin inkişafında dünya bazarındakı ölkələrarası rəqabət mübarizəsi, ödəniş zamanı uyğunsuzluqların yaranmasında təsirini göstərir. Bu qeyd etdiklərim xarici siyasətində iki meylin – proteksionizm və liberalizmin həmişə qarşılıqlı fəaliyyətinə səbəb olur.

Proteksionizm – ölkə öz daxili bazarını xarici mal və əmtəələrin rəqabətindən qorumağa və əksər hallarda isə dünya bazarında özünə yer

tutmasına yönəlmiş xarici ticarət siyasətinin bir meyliyədir. Proteksionist siyasət bir çox ziddiyyətli xüsusiyyətlərə malikdir. Başqa bir tərəfdən isə istehsalçılara yardım

edərək,iqtisadiyyatın inkişafının sürətləndirilməsinə kömək edir,yəni malların və xidmətlərin ölkə daxili bazarlarda yerini qoruyur.proteksionist tədbirlər əsasən yüksək keyfiyyətli mal və xidmət sahələrinə tətbiq olunur,çünki aşağı rəqabət qabiliyyəti olan sahələrdə iqtisadiyyatın inkişafına mənfi təsir edir.

Liberalizm isə proteksionizmin tam əksidir.Yəni bu siyasətin həyata keçirilməsi zamanı xarici iqtisadi əlaqələrə və xarici ticarətə mane olan səbəblər zəiflədilməli və ortadan götürülməlidir.Daxili bazarın xarici amillərin təsirindən qorunması,yerli istehsalçıların dünya bazarlarına çıxması və möhkəmlənməsi üçün,çoxşaxəli xarici ticarət siyasət tədbirləri həyata keçirilməlidir.

Gömrük siyasətinin formalaşdırılmasında və reallaşdırılmasında iştirakçı olan gömrük orqanları,bu sahədə fəaliyyət göstərən digər təşkilatlar tərəfindən gömrük tənzimlənməsi vasitələrinin istifadəsi gömrük siyasətinin anlayışın meydana getirir.

Gömrük xidməti gömrük siyasətinin həyata keçirilməsi üçün başlıca səbəbdır.Həmçinin bunuda qeyd etməliyik ki, gömrük orqanlarının fəaliyyəti gömrük tənzimlənmələri ilə məhdudlaşmır.Biz bildiyimiz kimi Azərbaycan Respublikasında hakimiyyət üç hissədən ibarətdir:

-qanunvericilik hakimiyyəti

- icra hakimiyyəti

-məhkəmə hakimiyyəti

Gömrük siyasətinin formalaşdırılmasında və reallaşdırılmasında yuxarıda qeyd etdiyimiz hər 3 hakimiyyət orqanları bilavstə iştirak edir.

Dövlətin təhlükəsizliyinin əsasəndə iqtisadi tərəfdən təmin edilməsi zamanı iqtisadi təhlükəsizlik ön plana gəlir.Ölkənin müdafiə qabiliyyətinin

artirilmasinda,sosial vəziyyətin yaxşılaşdırılmasında ,davamlı inkişaf səviyyəsiinin təmin edilməsi,ola biləcək xarici və daxili təhlükələrə qarşı müqavimət və iqtisadi daxili maraqların mümkün qədər asılı olmasını nəzərdə saxlayır.

Beləliklə ,bazar iqtisadiyyatına keçid zamanında hər bir dövlətdə olduğu kimi bizdə də gömrük siyasətini çalışıb hazırlamaqdan və onu həyata keçirməyən ibarətdir.

Belə demək olar ki,gömrük siyasətinin qurulması dedikdə idarəedilmənin elə vacib bir istifadəsi nəzərə salınır ki,onun həyata keçirilməsi əsasla quraşdırılma mərhələsində işliyə hazırlanmışdır.Deməli,bunların mənası qüvvələrin və vasitələrin yaradılmasından,icra edənlər arasında lazımlı əlaqələrin və münasibətlərin saxlanılmasından,həmçinin həmin onların lazımlı və səmərə gətirən formalarından və metodologiyalarından təşkil olub.Nəticədə bu sadaladığımızın həyata keçirilməsi zamanında idarəni edən subyektlər tərəfindən təşkil olunur və müvəffəqiyyətlə həyata keçirmək səbəbi ilə əlverişli mühit yaradılır

Nəticə etibarilə ölkə daxilində aparılan gömrük siyasəti əvvəla ölkənin iqtisadi cəhətdən təhlükəsizliyinin təmin edilməsinə yönəlib.

Azərbaycanlı mütəxəssislər tərəfindən hazırlanmış proqram layihələrindən bəhrələnərək dövlətin iqtisadi təhlükəsizliyinin parametrlərini aşağıdakı kimi təsniflədirə bilərik:

- ölkə iqtisadiyyatının ehatəli tekrardan istehsal vəziyyətində iştirak qabiliyyəti.Daha açıq desək ölkənin iqtisadi və sosial sabitliyi yoxsulluq səviyyəsinin ,əhəlinin əmək differensiasiyasının ,işsizliyin normal həddə olması;

- maliyyə axının səviyyəsinin normal limitdə olması

- Valyutanın ölkə xaricinə axının limitinin aşmaması

- yerli məhsulların bazarlara daxil olmasına,daxili ehtiyacların idxal hesabına ödəmək üçün mövcud olan xarici ticarət
- hal-hazırda mövcud iqtisadi sistemə uyğun olan dövlət tərəfindən iqtisadiyyatın tənzimlənməsi və .s

Bütünlükdə bu halların hamisinin olması lazımdır ölkənin iqtisadi təhlükəsizliyindən danışa bilək.

Qeyd apardığımız yuxarıda göstərdiklərimiz iqtisadi təhlükəsizliyin kriteriya və parametrlərinin ümumiləşmiş formasıdır.Bunların əksəriyyəti bir çox ölkədə dəqiq qiymətlərlə ifadə olunur:məsələn,infilyasiya maksimum 3 faizə qədər olması,büdcə kəsiri Ümumdaxili məhsulun 2 faizindən artıq olmamalı və s. Həmçinin ÜDM-nin strukturu və artım dinamiksı da həmən parametrlər sırasına adı edilir.

Qeyd etmək lazımdır ki,hər hansı bir problemdən danışarkən əvvəlcə onun səbəb olan xüsusiyyətlərinə fikir vermək vacibliyi yaranır

Təcrübələrdə də, belədir bu, hansısa problemi yoluna qoymadan əvvəl öncə onun səbəb amilləri öyrənilir,həminki sebeblərin inkişaf yönümlü dəyişiklik ehtimalları öyrənilir və proqnozlar hazırlanır.

Məlumdur ki, iqtisadi təhlükəsizlik iqtisadi təhlükədən sığortalanmalıdır.Bəs hansı hallar dövlət və ya iqtisadiyyata iqtisadi təhlükə kimi sayıla bilər.

Bir qayda olaraq sadalayacağımız vəziyyətlərin olması dövlətə ,cəmiyyətə iqtisadi təhlükələr sayılır:

-Ölkədaxilindəki tələbatın daha çox xaricdəki istehsalın hesabına ödənilməsi

1.2.Azərbaycan Respublikasının gömrük siyasəti və onun beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması məsələsi.

Ölkənin xarici siyasətinin vacib vasitələrindən birisi də gömrük siyasətidir. Gömrük siyasəti bir sıra tədbirlər sistemini özündə birləşdirir, bu tədbirlər sistemi iqtisadi, siyasi sosial sahələri əhatə edir və bu istiqamətlərdəki dəyişmələrin siyasi, hüquqi, təşkilati, iqtisadi tərəflərini müntəzəm olaraq yoxlayır.

Gömrük siyasətinin məqsədləri aşağıdakılardır:

- Azərbaycan Respublikasının gömrük ərazisində gömrüyün nəzarəti və mal dövriyyəsinin tənzimlənməsi vasitələrdən daha da səmərəli istifadənin təmin edilməsi
- Azərbaycan Respublikasının daxildə bazarının qorunması
- Azərbaycan Respublikasının milli iqtisadiyyatının stimullaşdırılması
- Dövlətin ekonomik siyasətindən irəli gələn funksiyaların yerinə yetirilməsinə köməklik göstə
- Həmçinin Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına, Azərbaycan Respublikasının Gömrük Məcəlləsinə və Azərbaycan Respublikasının digər qanunvericilik aktlarına müvafiq olaraq müəyyən edilmiş digər məqsədlər

Ölkənin ümumi iqtisadi siyasətinin əsas ayrılmaz hissəsi kimi gömrük siyasəti böyük rola malikdir. bazar əlqələrinin qurulması və yaranması vəziyyətində gömrük siyasəti ölkədaxili funksiyaların həyata keçirilməsi üçün vacib əhəmiyyət daşıyır.

Deməli, gömrük siyasəti milli iqtisadiyyatı çoxtərəfli inkişafını stimullaşdırmaqla bərabər, yaranmaqda və inkişaf etməkdə olan Azərbaycan

iqtisadiyyatını xaricdən gəlmə ehtimalı olan lazımsız elementlərdən və haqsız rəqabətin ziyanlı təsirlərindən qorumaq funksiyasını daşıyır.

Gömrük siyasətinin həyata keçirilməsi formaları gömrük işinin funadmentini təşkil edir. Azərbaycanın gömrük işinin qanuniliyini təşkil edən “ Azərbaycan Respublikasının Gömrük Məcəlləsinin 2-ci bəndinə əsasən “ Gömrük işi –mal və nəqliyyat vasitələrinin Azərbaycan Respublikasının gömrük sərdəddindən keçirilməsinin qaydaları və prinsipləri, gömrük odənişlərinin alınması, gömrük rəsmiləşdirilməsi, gömrük nəzarəti və gömrük siyasətinin həyata keçirilməsinin digər vasitələrindəndir”.

Fikrimcə gömrük işi il baxışda mahiyyətcə çox sadə görünür. Amma bu məsələ göründüyü kimi çətin və kompleks xarakterlidir, həmçinin elementlərinin eyni olması ilə fərqlənir. Bununlada gömrük işinin fərqli məqsədli məsələlərin həlli ilə bağlı olmasını görürük.

Gömrük Məcəlləsində göstərildiyi kimi , Azərbaycan Respublikasını dövlətin həm daxili, həm xarici siyasətinin tərkibi olan vahid gömrük siyasəti həyata keçirilir

Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi , Azərbaycan Respublikasının prezidenti və Nazirlər Kabineti tərəfindən gömrük məcəlləsi və gömrük hüququnun digər mənbələri ilə gömrük siyasətinin tələb və vəzifələrini, ölkə ərazisində mal mübadiləsinin tənzimlənməsini həmçinin gömrük nəzarətindən düzgün istifadə edib, bazarın qorunması üçün ticarət və siyasət məsələlərinin həll edilməsi, iqtisadiyyatın inkişafını sürətləndirmək, həmçinin ölkənin iqtisadi siyasətinin daha da inkişaf etdirilməsinə təkan vermək məqsədi daşıyır.

Yuxarıda göstərdiklərimiz gömrük işinin idarə edilməsində nə qədər müstəqildilər.həmçinin şərti xarakter daşıyırlar.Bunlar nə qədər fərqli bloklarda yer alsalarda hamısı son nəticədə gömrük işinin qurulmasına,bütövlüyünə xidmət göstərir.daha geniş mənada vurğulmaq istəsəq qeyd edə bilərik ki,dövlətimizin iqtisadi təhlükəsizlinə xidmət göstərir.

Azərbaycanın iqtisadi maraqlarını həyat keçirmək və təhlüksizliyini qorumaq gömrük siyasətinin ən vacib vəzifələrindən hesab olunur. Vergi qanunlarının pozulması,qaçaqmalçılıq,gömrük hüquqlarının pozulması,həmçinin silahların ,narkotiklərin,bəddi və arxeoloji sərvətlərin,intellektual mulkiyyətin,çox nadir faun və flora novlərinin qanunsuz daşınması gömrük orqanlarının ən qabaqcıl vəzifələrindəndir.

Gömrük siyasətini həyata keçirməyin bir sıra dövlət tənzimlənmələri metodu vardır ,hansıki gömrük siyasəti ölkənin xarici siyasətimnin tərkibi olan xarici ticarət siyasətidir.Xarici ticarət fəaliyyətinin dövlət tənzimlənməsinin vahid sistemi və onun reallaşdırılmasına nəzarət edilməsi.ölkədə yeganə valyuta nəzarəti.Dövlətin gömrük ərazisinin bütövlüyü.Dövlət tənzimlənməsində xarici ticarət fəaliyyəti üçün iqtisadiyyat tədbirlərinə əhəmiyyət göstərilməsi.iştirakçıların xarici ticarət fəaliyyət.beynəlxalq ticarət münasibətlərində iştirak edən tərəflərin qanuni və hüquqi maraqlarının dövlət tərəfindən müdafiə olunması.ölkə daxilində dövlətin hər hansısa orqanlarının xarici ticarət fəaliyyətinə yersiz müdaxilə etməsi.

Dövlətin gömrük strategiyasının düzgün qurulması,ölkə ərazisində malların mübadilə edilməsinin tənzimlənməsi,həmçinin gömrükdə nəzarət vəsaitlərindən faydalı istifadə edilməsi,daxilin bazarın qorunması üçün ticari siyasət məsələlərinin həll edilməsi,milli iqtisadiyyatın dahada inkişaf

etdirilməsi,dövlətin iqtisadiyyatı inkişaf etdirmək fəaliyyətinin artırılması məqsədi daşıyır.

Dövlətin ümumi iqtisadi quruculuğunun məqsəd və vəzifələri ölkənin iqtisadi və beynəlxalq ticarət siyasətindən asılıdır.

Yeni dövrdə gömrük siyasətinin əsas cəhəti ,təzə bir iqtisadi sistemə keçməklə əlaqəli olaraq onun quruluş və mahiyyətində dəyişikliklərin edilməsi,indiyənə qədər olan müvəffəqiyyətlərin qorunub saxlanılması və beynəlxalq təcrübənin qazanclarından istifadə edilməklə inkişaf etdirilməsi.

Beynəlxalq iqtisadi fəaliyyətin tənzimlənməsi quruluşunun və milli iqtisadi xüsusiyyətlərin bəşəri qaydalar nəzərə alınmaqla müdafiə edilməsi ilə əlaqədardır.

Azərbaycanın gömrük işin və gömrük siyasətin Dövlət Gömrük komitəsi həyata keçirir.Bakıda gömrük birinci dəfə Rusiyanın senatının 19 fevral 1806-cı il tarixli fərmanına əsasən 1808-ci ildə qurulub və həştərxandakı gömrük strukturunun tərkibinə salınmışdır.” Zaqafqaziyada gömrüyün idarə edilməsi haqqında əsasnaməyə” görə o,30 iyul 1830-cu ildə Zaqafqaziyadakı gömrük dairəsinin tabeliyinə verilib.Bakı anbar gömrükxanası adını 1831ci ildən sonra almışdır.

Xarici iqtisadi fəaliyyətin tənzimlənməsi sahəsində Azərbaycan Respublikasının Dövlət Gömrük Komitəsinin funksiyalarını və vəzifələrini həyata keçirmək üçün Azərbaycan Respublikasının prezidenti tərəfindən 1998ci ilin 27oktyabrında “Azərbaycan Respublikası Dövlət Gömrük Komitəsi haqqında əsasnamə” ilə müəyyən edilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Gömrük komitəsinin vacib funksiyaları aşağıdakılardır

- Azərbaycanda gömrük işin qurmaq və onu genişləndirmək
- Gömrük siyasətin reallaşdırmaq
- Öz səlahiyyətlərini yol verdiyi qədər ilə təhlükəsizliyini və nüfuzunu qorumaq
- Ölkəmizdə öncül gömrük vəsaitlərinin istifadəsini təmin etmək
- Gömrük qanunvericiliyinə müvafiq olaraq gömrük orqanına həvalə edilmiş işin icra edilməsinə nəzarət həyata keçirmək
- Azərbaycan Respublikasının iqtisadi mənafeyini qoruyullar
- gömrük rusumları, vergilər və digər gömrük odənişləri
- Azərbaycan Respublikasının gömrük sərhəddindən keçirilən mallar barədə iqtisadi siyasət tədbirlərinin işlənilib hazırlanmasında iştirak edir və bu tədbirləri həyata keçirirlər

Bu siyasət ölkəmizin xarici və daxili siyasətinin əsas hissələrindən biri olub, respublika iqtisadiyyatının iqtisadi müstəqilliyinə təminat və bu iqtisadi müstəqilliyin təhlükəsizliyinin qorunmasına - daxili bazarın mühafizəsinə, inhisarçılığa qarşı aidiyyatı tədbirləri həyata keçirməyə, inflasiyanı önləməyə, digər sərmayələrin qəbul olunmasına, xaricə yönəlməni həvəsləndirməyə, xarici iqtisadi fəaliyyət və s. aidiyyatı problemlərin qarşısını almağa qulluq edir.

Bildiyimiz kimi, gömrük sistemi mürəkkəb funksiyalı və qarışıq maliyyə birləşməsindən əmələ gələn strukturdur. Məhz bu baxımdan da o, mürəkkəb xarakterli olmaqla, ölkənin ekonomik sərhədini qoruyur. Adıçəkilən birləşmə isə xüsusi və nadir struktur vahidlərindən forma etibarı ilə fərqli olsalar da, məzmun etibarı ilə eyni siyasətin - gömrük siyasətinin tətbiqinə qulluq edir. Gömrük qurumları quruluşunda adıçəkilən siyasətin həyata keçirilməsində fəaliyyət göstərən vacib strukturlarından biri də gömrük ekspertizasının tətbiq edən gömrük laboratoriyalarıdır.

Gömrük laboratoriyaları gömrük fəaliyyəti baxımından gömrük niyyətilə ekspertizalar həyata keçirir və bu ekspertizalar başqa ekspertiza tiplərindən xüsusiyyəti ilə ayrılır

Azərbaycanın gömrük qurumlarının qərarı ilə ekspertizanı ölkənin ərazisində fəaliyyət göstərən ekspert qurumları (Dövlət Gömrük Komitəsinin gömrük laboratoriyası da daxil olmaqla) və bu qurumlardan qıraqda olan, lakin bilik, texnologiya, mədəniyyət və ya incəsənət sferasında müvafiq gərəkli biliklərə malik olan şəxslər aparırlar.

Gömrük ekspertizası - fərqli ekspertizaların həyata keçirilməsini istəyən, maliyyə baxışı, ekonomik, hüquq-mühafizə, statistik və müdafiə cəhətli gömrük fəaliyyətlərinin tapşırıqlarını yoluna qoymaq amalı ilə ekspertizanı aparənlər tərəfindən həyata keçirilən, xüsusi araşdırmalardır.

Əlbəttə ki, gömrük ekspertizasının aparılmasının, həyata keçirilməsinin məqsədi vardır və bu məqsəd də Azərbaycan Respublikasının Gömrük Məcəlləsinin 322-ci maddəsində öz əksini tapmışdır.

Azərbaycanın gömrük qurumları, yoxlamanın həyata keçirilməsi məqsədilə öhdəçiliyindən və mülki vəziyyətindən bağılı olmadan lazım olan təşkilat, idarə və müəssisələrdən ekspert daxil edər. O ekspertlər prob və nümunələrin alınmasında, narkotik maddələrin mövcudluğunu müəyyən etmək məqsədilə maddələrin analoji - yoxlamasının həyata keçirilməsində, hüquqi adamları fiziki araşdırılmasında (bunların həkimlər baxımından yoxlanılması istənildikdə), həmçinin başqa gömrük niyyətləri ilə vacibiyyət təşkil edən məsələlərində də fəaliyyət göstərə bilərlər.

Yoxlamaya çağırılmış ekspert bunları həyata keçirilməlidir:

a) özlərinin lazımi elmlərini vəya bildiklərini tətbiq etməklə, gömrük qurumunun hüquqi adamına dəlillərin müəyyən edilməsi vəya alınmasında yardım göstərməli, müəyyən prosesual fəaliyyətlərin təmin olunmasında fəaliyyət göstərməli, o

fəaliyyətlərdən irəli gələn funksiyalara fikir verməli və ya başqa xüsusiyyətləri tələb edən məsələləri işıqlandırmaqlıdır;

b) müəssisə və ya idarələrin hər hansı idarəçilik yollarının araşdırılmasında (yoxlanılmasında) fəaliyyət göstərməlidir;

c) gömrük qurumunun hüquqi adamına protokolda müəyyən edilmiş sübutları və vəziyyətləri real şəkildə göstərməklə yardım etməlidir.

Ekspert bu hüquqlardan istifadə edə bilər:

a) gömrük qurumunun hüquqi adamının

Gömrük ekspertizasının öyrənilmə üsuluna gömrük məsələsinin həm birbaşa problemlərini, həm də gömrük yoxlaması sıralanmasını bilinən vəziyyət və sübutları eyniləşdirmək mümkündür. Onların arasında ən əfəlləri isə bunlardır:

1. Gömrük yoxlaması nümunəsinin təşkili , durumu və ya üsulunun aydınlaşdırılması.

2. Xarici İqtisadi Fəaliyyət Əmtəə (Mal) Nomenklaturasına aid əmtəələrin bölüşdürülməsi;

3. Əmtəələrin yaxşılıq nümunələri (bölməsi, tipi, üsulu, informasiyanın əsaslı olması və s.) xarakteristikalı (lisensiyası olası, aksizlilik qabiliyyətinin olması, ikitərəfli təyin oluna bilmə bacarığı), istehsal olunan dövlət, istehsal olunan çıxarılma normalaşması və bunda mövcud məhsulun müəyyənəşdirilməsi bazasında, bunların gömrük miqdarını və market dəyərini (qiymətini) müəyyənəşdirmək.

4. Narkotik və psixotrop vasitələrin eyniləşdirilməsi.

5. Bahalı əqidlərin - daşların, əqiq əşyaların, sərgi nümunələrinin və başqalarının yoxlanması.

Ondan savayı, qaçaqçılığa və gömrük hüquqi problemlərinə qarşı mübarizə məsələsində çevik əməkdaşlar baxımından təklif olunan bir sıra xüsusiyyətlər də gömrük mütəxəssislərinin yernə yetirdii spesifik növ ekspertizalarla - kriminalistika, ekonomik, əmtəəşünaslıq, hemmoloji və s yoluna qoyulur.

Gömrük ekspertizası vasitəsilə yoluna qoyulan mühüm məsələləri bu formada sinifləşdirmək mümkündür:

1) alınmış problar, müxtəlif vəziyyətlərdə isə ipuclarına əsaslanan tədqiq olunan nəsnələrin bənzərliyi bazisində bunların oxşarlığına yönəmiş əsaslar. Bunlara alınmış nümunə və problar bazasında əmtəələrin isminin Xarici İqtisadi Fəaliyyətin Əmtəə Nomenklaturasına oxşarlığının, tərkibinin, istehsalçı ölkənin aydınlaşdırılması daxil edilir.

Gömrük ekspertizasının əsas növləri

Öyərilmə səbəbi birbaşa əmtəələr olan gömrük ekspertizasının vacib növlərini tanıyaq.

Bildirək ki, gömrük ekspertizaları mütəxəssis önündə təşkil olunan məsələlərin cavabdehliyindən asılı olaraq başqa üsullara ayrılırlar. Amma bir sıra zamanlarda bir ekspertiza önündə təşkil edilən məsələləri yoluna qoymaq üçün, digər ekspertizanın predmetini təşkil edən üsula da baxmaq məcburiyyətində qalırsan. Misal üçün, təsnifat ekspertizası həyata keçirilərkən, adətən, başlanğıc etapda eyniləşdirmə tapşırıqları, axırncı etapda isə materialşünaslıq və ya kimyəvi ekspertiza problemləri yoluna qoyulur.

Əmtəələrin hansı üsulla araşdırılması ilə bağlı ekspertizaları bu üsullara bölmək olar:

1. identifikasiya ekspertizası.
2. texnologiya ekspertiza
3. təsnifetmə ekspertizası
4. əmtəənin istehsal dövlətinin təyini
5. əmtəəçilik ekspertiza
- 6.əmtəələrin gömrük dəyərinin müəyyən edilməsi
- 7.iformasiyanın gizliliyinin saxlanması

Eyniləşdirmə (identifikasiya) ekspertizası. Mütəxəssis önündə təqdim olunan əsas məsələlərdən biri də tədqiqatın obyektı olan əmtəənin hansı üsulla çağırılması ilə bağlıdır. Adətən, gömrük qapısından hərəkət edən çoxsaylı əmtəələrin daxilində heç də hər zaman bildiyimiz əmtəələr olmur. Belə ki, bir sıra əmtəələrin xaricdən görüntüsü (misal üçün xammalların üsulu, yarımfabrikatlar

FƏSİL II. Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq gömrük əməkdaşlığının mövcud durumu və onun qiymətləndirilməsi.

2.1. Azərbaycan Respublikasının bir sıra beynəlxalq təşkilatlarla (ÜGT, YUNKTAD) əməkdaşlığının mövcud durumu və onun qiymətləndirilməsi

Gömrük işi xarakterinə görə transmilli hadisə olub gömrük siyasətinin bir hissəsidir. Beləliklə, gömrük işinin bu transmilli xüsusiyyətə malik olması gömrük nəzarəti zamanı gömrük normalarının tətbiq olunması üzrə digər dövlətdə hüquq və menafelərinə toxunur. Bu mənada gömrük münasibətlərinin xarici hüquq qaydaları ilə sıx əlaqədə olmasından danışa bilərik. Gömrük qaydalarının bu xüsusiyyəti ona beynəlxalq əhəmiyyət verir.

BMT-nin ticarət və inkişaf üzrə konfransı (YUNKTAD) 1964-cü ildə yaradılıb. BMT-nin xüsusi orqanı kimi fəaliyyət göstərir. Bu çoxtərəfli nüfuzlu iqtisadi təşkilatdır. İqamətgahı cenevrədədir (İsveçrədədir), 191 üzvü var. BMT-nin Ticarət və İnkişaf üzrə Konfransı adlanan bu təşkilatın əsas vəzifəsi: Beynəlxalq ticarətin (xüsusilə inkişaf etmiş ölkələrlə inkişaf etməkdə olan ölkələr arasında) genişləndirilməsinə maraq oyatmaq; İqtisadi inkişaf və ticarət məsələləri; Ayrı-ayrı hökumətlərin və qruplaşmaların siyasətlərinin razılaşdırılmasında mərkəzi rol oynamaq; BMT-nin Beynəlxalq ticarət üzrə olan digər müəssisələrinin fəaliyyətinin əlaqələndirilməsinə köməklik göstərmək və s. ÜTT-nin yaradılması ilə bu təşkilatın qalıb – qalmaması barəsində müxtəlif fikirlər mövcud olmuşdur ki, ÜTT xalis ticarət məsələləri ilə məşğul olduğu halda, bu təşkilat dünya iqtisadiyyatının inkişafına dair bir çox ümumi ticarət – siyasi proqramları işləyib hazırlayır.

“Ticarət və İnkişaf üzrə Konfrans”ın işi üç istiqamətdə qurulmuşdur:

- Üzv olan ölkələr arasında aktual məsələlərə dair danışıqlar və müzakirələr aparmaq;

- İnkişaf etməkdə olan ölkələr üçün, son illərdə isə keçid iqtisadiyyatlı ölkələr üçün texniki kömək proqramları işləyib hazırlamaq;

-Nümayəndələr üçün informasiya əldə etmək. Qeyd etmək lazımdır ki, bu təşkilatın qərarları hüquqi baxımdan BMT-nin qərarlarına nisbətən o qədər də məcburi deyil. Bu qərarlar beynəlxalq ticarətin yaxşılaşdırılmasına xidmət edir. BMT-nin "Ticarət və inkişaf üzrə Konfransının" fəaliyyəti aşağıdakı istiqamətlərdə həyata keçirilir.

Dövlətlərarası ticarət və iqtisadi münasibətlərin tənzimlənməsi. Burada beynəlxalq ticarət münasibətləri üzrə olan prinsiplərin işlənilib hazırlanması daha böyük rolə malikdir. Bu prinsiplərdə -ölkələrarası münasibətlərdə bərabərlik, daxili işlərə qarışmamaq, ölkənin müstəqilliyinə hörmət etmək, iqtisadi təzyiq metodlarına imkan verməmək, inkişaf etməkdə olan ölkələrə müəyyən güzəştlər etmək, qabaqcıl ölkələrin inkişaf etməkdə olan ölkələrə iqtisadi və texniki yardımına zəmin yaratmaq və s. Xammal məhsullarına dair beynəlxalq ticarətin tənzimlənməsi üzrə tədbirlər işlənilib hazırlanması; Ticarət siyasəti və iqtisadi əməkdaşlıq üzrə tədbirlər keçirilməsi; İnkişaf etməkdə olan ölkələrə iqtisadi əməkdaşlığın inkişafına xüsusi köməklik göstərmək; Dünya ticarətinin və bununla bağlı digər problemlərin həlli üçün siyasi dairələr, ekspertlər arasında yığıncaqlar, diplomatik danışıqlar, konfranslar keçirmək; Bir çox problemlər üzrə təhlil işləri aparmaq. Bu sahədə həmin təşkilatın IX sessiyası 1996-cı ildə dörd əsas problemin təhlilini vermişdir. Qloballaşma və inkişaf problemi; İnvestisiya, müəssisələrin və texnologiyanın inkişafı əmtəə və xidmətlərin beynəlxalq ticarəti; xidmət dairəsində infrastrukturun inkişafı. Beynəlxalq iqtisadi münasibətlərə dair bir çox problemlərin həllində forum rolunu oynamaq; BMT çərçivəsində beynəlxalq ticarət, dünya təsərrüfat əlaqələrinin inkişafı, digər ərazi komissiyaları ilə əməkdaşlıq və bu kimi problemlər üzrə fəaliyyətlərin əlaqələndirilməsini həyata keçirmək; Bir-birini təkrarlamamaq və öz fəaliyyətlərində razılıq yaratmaq üçün Beynəlxalq iqtisadi təşkilatlarla (xüsusi ilə ÜTT və beynəlxalq ticarət mərkəzi ilə) əməkdaşlıq edir. Bu təşkilatın ali orqanı konfransdır. Konfransın sessiyası dörd ildə bir keçirilir. Cəmi 11 sessiya keçirilibdir. Sessiya -1964-cü ildə

cenevrədə(isveçrə) Sessiya -1968-ci ildə dehlidə (hindistan) Sessiya -1972-ci ildə sanyaqada (Çili) Sessiya -1976-cı ildə nayrobidə (keniya) Sessiya-1979-cu ildə Manilidə(flippin) Sessiya- 1983-cü ildə belqradda (yuqoslaviya) Sessiya-1987-ci ildə cenevrədə(isveçrə) Sessiya- 1992-ci ildə kartaxendə(kolumbiya) Sessiya-1996-cı ildə midrandedə (CAR) Sessiya-2000-ci ildə Tailandda keçirilmişdir. Sessiya -2004-cü ildə braziliyada (san-pauli)keçirilmişdir. Deməli,bu təşkilatın sessiyası BMT çərçivəsində keçirilən çoxtərəfli iqtisadi forum hesab olunur.

İcraedici orqan ticarət və inkişaf üzrə şuradır.Konfransın sessiyalararası işiniŞura həyata keçirir.Hər il bu şura öz fəaliyyəti barədə Baş Assambleyaya məruzə edir. Ticarət və inkişaf üzrə şura hər il payızda 10 gün müddətində sessiya keçirir. Qeyd etdiklərimizdən aydın olur ki,Konfransın fəaliyyəti heç də xalis ticarətlə məhdudlaşmır.Bu konfrans daha ümumi universal xarakterə malik bir təşkilat olub sosial-iqtisadi,siyasi və ticarət siyasətləri istiqamətində iş aparır.Aydındır ki,bir mövzuda konfransın bütün fəaliyyətini açıqlamaq mümkün deyildir. Odur ki,daha ümumi- həlledici problemləri verməklə kifayətlənirik: 1960-cı illərdə “ Beynəlxalq ticarət münasibətləri və ticarət siyasəti prinsipləri

işlənib hazırlanmışdır. 1971-ci ildə ümumi imtiyaz sistemi barədə razılıq əldə edilmişdir.Burada İEOÖ-dən İEO-ə məhsul ixracında müəyyən güzəşt qaydası nəzərdə tutulur.Bu güzəştdən İEOÖ-lər ildə 70 mlrd dollar gəlir əldə edirlər. 1976-cı ildə “ Dövlətlərin iqtisadi hüququ və vəzifələri partiyası”nın əsaslarını təşkil edən prinsiplər işlənib hazırlanmışdır. 1980-ci ildə işgüzarlıq əməliyyatlarında müəyyən məhdudiyyət qaydalarına əməl edilməsi razılaşmaları qərarlaşdırılmışdır. 1989-cu ildə İEOÖ-lə global sistemdə ticarət üzrə imtiyaz nəzərdə tutulması razılaşmaları olmuşdur. 1976-cı ildə bir çox əmtəə növləri üzrə beynəlxalq razılaşmalar əldə edilmişdir.(məsələn,kakao,şəkər,kauçuk,qalay,zeytun yağı,buğda və s)Bu razılıq əsasında həmin məhsullar üzrə beynəlxalq təşkilatlar fəaliyyət göstərir. 2000-ci ildə tailandın paytaxtı bankokda konfransın X sessiyasında qloballaşma məsələləri bir daha müzakirə olunmuş və qətnamə qəbul edilmişdir.

Ümumdünya gömrük təşkilatı 1947-ci ildə yaradılmışdır.Ümumdünya gömrük təşkilatı yaradıldıqdan sonra,zaman keçdikcə üzv ölkələrinin sayı getdikcə artırdı və bir müddətdən sonra gömrük əməkdaşlığı təşkilatı adını umumdünya gömrük təşkilatı əvəz etdi.Ümumiyyətlə ,Ümumdünya gömrük təşkilatının məqsədləri aşağıdakılardır¹

- gömrük işini genişləndirmək niyyətilə əməkdaşlığı inkişaf etdirmək
- gömrük sistemlərinin texniki təchizatlarının daha da təkmilləşdirilməsi
- beynəlxalq cinayətkarlığa mübarizə aparmağın əsas yollarından birinin gömrük vasitələrinin təsirli və aparıldığını nəzərə alsaq gömrük vasitələrinin unifikasiyası

ÜGT-nin qarşısına qoyulan məqsədlərin həyata keçirmək üçün müasir dövrdə

Bir sıra prosesləri həyata keçirmək lazımdır. Gömrük prosedrların sadələşdirilməsi üçün məsləhətlər qəbul edir,mübahisələrin yarandığı hallarda arada bəridirici rol oynayır, texniki vasitələri öyrənir, beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq edir, gömrük mərhələləri zamanı informasiya yığır.

Ümumdünya gömrük təşkilatında hər bir ölkə öz nümayəndə heyəti ilə iştirak edir və 1 səs hüququna malikdir.ÜGT strukturunda idarə heyəti sədr və müavinlərdən ibarət Şura tərəfindən həyata keçirilir.1949-cu ildə şuranın funksiyaları müəyyənləşdirilib.

- Təşkilata üzv olmağa razılaşmış ölkələrin beynəlxalq əməkdaşlıq qaydalarını öyrənməli olduğunu bilmələri

¹ Lozbenko L.A Стратегия ВТО модернизации таможенных служб мира//Актуальные проблемы современной политики России

- GƏŞ-nin üzvlərinə lazım olan vəsaitlərin təklif edilməsi üçün gomerük sisteminin texniki baxışlarının öyrənilməsi, həmçinin bunlarla bərabər iqtisadi amillərin öyrənilməsi, bütün bunların öyrənilməsi ilə üzləşdirmanı və vahidliyi daha yüksək səviyyədə həyata keçirmək üçündür.

- Mübahisəli məsələlərin həll olunmasında Şuranın tövsiyələri ilə Konvensiyanın müddəalarının məcburiliyinin nəzərə alınması

- gomerük tənzimlənmələri və mərhələ prosedurlarının həyata keçirilməsinə aid məlumatların yayılması

- səlahiyyətlərinə aid olan məsələlər üzrə başqa dövlətlərarası təkilatlarla əməkdaşlığın həyata keçirilməsi²

Bu işdə maraqlı ölkələrin öz təşəbbüsü ilə konvensiyanın müddəalarına uyğun olaraq məsləhtəlin hazırlanması və təqdim olunması

ÜGT-nin sessiyası ən azi ildə bir dəfə çağırılır, ÜGT-nin mənzil qərərgahının Bruseldə yerləşdiyi hamımıza məlumdur, lakin sessiya başqa şəhərdə də çağırıla bilər. Haqqında danışdığımız bu illik sessiya ÜGT-nin üzv dövlətlərinin ali orqanıdır. Sessiyada Maliyyə məsələləri üzrə hazırlanan matreallara baxılır, müəyyən məsələlərə dair qərarlar qəbul olunur və tövsiyələr təklif edilir. Gömrük əməkdaşlığı Şurası hər il şuranın üzvü olan ölkələrdən sədr və onun müavinlərini seçir.

Gomerük əməkdaşlığı şurasında sədr və muavinlərdən başqa Maliyyə komitəsi və Siyasi komissiyada fəaliyyət göstərir.

Belə ki, ÜGT-nin fəaliyyətini əsasını maliyyə komitəsi və sessiya tərəfindən yaradılan Siyasi komissiya idarə edir. ÜGT-nin əsas mərkəzdən idarə olunmasını bu komissiya reallaşdırır

.Komisiya fəaliyyətin əsas istiqamələrini həyata keçirir və məsləhətlər verir

ÜGT- yarananda çox az dövlətlərdən ibarət idi, əsasəndə bunları Qərbi Avropa ölkələri təşkil edirdi. Gömrük Əməkdaşlığı Şurası yaranandan sonra isə üzv ölkələrin sayı daha da artdı və beynəlxalq təşkilat adını aldı.

Ümumdünya gömrük təşkilatı üzv ölkələrin gömrük sistemlərinin uyğun olmasını, mübahisələrin həll olunmasında iştirak edən dövlətlərə kömək etməyi, həmçinin gömrük texnikalarının və gömrük qanunlarının daha da təkmilləşdirilməsi istiqamətində tədbirlər görür.

Bu istiqamətlərin həyata keçirilməsində bir çox hökumətlərarası və dövlətlərarası beynəlxalq səviyyəli təşkilatlarla əməkdaşlıq edir.

ÜGT-nin qərarları xaraktercə tövsiyə kimi olsada, çox yüksək hüquqi məhiyyət daşıyır.

Elə bu səbəbdən ÜGT dünya iqtisadiyyatında və beynəlxalq münasibətlərin qurulmasında önəmli əhəmiyyət daşıyır.

Təşkilatın tərəfindən 1987-ci ildə 2001-ci ilə qədər olan vəzifələrindən ibarət bəyannamənin qəbul olunmasından sonra təşkilatın fəaliyyət istiqamətində dəyişikliklər edildi və fəaliyyət istiqaməti aşağıda sadaladığımız 3 bənddə özünü göstərir.

- 1) Ölkələrəsi gömrük prosedurlarının daha da sadələşdirilməsi ,həmçinin gömrük orqanları arasında aparılan əməkdaşlığın daha da genişləndirilməsi,gömrük tariflərində bir sıra güzəştlərin tətbiqi,nəqliyyat,ticarət,sənaye sahələrinin statistikalarının geniş istifadə olunması ,Şuraya üzv olanlara məsləhət və bir sıra texniki yardımların göstərilməsi də qeyd olunmuşdu.
- 2) Vacib sayılan gömrük qaydalarının ,hələ gömrük nəzarətinin pozulmasına qarşı mübarizələrin gücləndirilməsi

3) Dövlətlərin gömrük orqanların rəislərinə görüşlər keçirilməsi, əsasən o səbəbdən ötrü ki, gömrük sistemində keyfiyyətli kadrların çalışmasını təmin etmək və milli gömrük xidmətləri sistemində idarəolunmanın təşkilini gücləndirmək məqsədilə

Qeyd etdiyimiz məqsədlərin həyata keçirilməsi üçün üzv ölkələrin nümayəndələrinə 3 aylıq təlim seminarları təşkil olunur³

Otava bəyannaməsinin maddələrinin dəqiqləşdirilməsi üçün 1987-ci ildə 1990-ci illər üçün Gömrük əməkdaşlığı Şurasının fəaliyyət planı qəbul olundu. Bu plan 10 illik üçün hazırlandı

- Qaçqınçılığın qarşısının alınması sahəsində tədbirlər planı hazırlamaq
- İştirak edən dövlətlərin gömrükxanalarında texniki avadanlıqların keyfiyyətinin artırılması
- Gömrük xidməti sahəsində yüksək ixtisaslı kadrların hazırlanması üçün iştirakçı dövlətlərə kömək edilməsi
- GATT-la yəni ÜTT ilə əlaqələndirmə daha da gücləndirmək
- Ölkələrin və beynəlxalq statuslu təşkilatların six əməkdaşlıq əlaqələri qurmaq
- Təşkilat tərəfindən qəbul edilmiş sistemin yayılmasına köməklik etmək
- İdxal və ixrac üzrə qəbul olunmuş standart qaydaların sadələşdirilməsi və təkmilləşdirilməsi istiqamətində tədbirlər hazırlamaq

³ Beynəlxalq iqtisadi təşkilatlar „Bakı -2010

2.2. Azərbaycan Respublikasının ÜTT-yə inkişaf etməkdə olan ölkə (İEOÖ)statusu ilə qəbulunun məqsəduyğunluğu

Azərbaycanın dünya təssrūfatı sistemində iştirak etməsi iqtisadiyyatın xarici ticarət və kapitalın idxal edilməsi ilə həyata keçir. Amma beynəlxalq iqtisadi fəaliyyətin digər vacibli formalarından ya hec istifadə olunmur yada ki, cox az istifadə olunur, hansiki həmin sahələrə xarici turizm, elmi texniki əməkdaşlıq, həmçinin kosesiya sazişləri ilə bağlanmış əməkdaşlıq və. s aid edilir. bildiyimiz kimi neft və neft məhsulları ilə ixrac istisna olunmaqla, digər sahələrə müvafiq xarici ticarət balansındakı mənfi saldo ildən ilə artır. Bu sahədə, yəni qeyri –neft sektoru üzrə yenidənqurma və inkişaf tədbirlərinin görülməsi artırılmasa bu mənfi saldonun daha da artacağı gözləniləndir.

Son illərdə ixrac istiqamətində xammalın və aralıq məhsullarının çəkisi 80%-i keçmişdir, buna uyğun olaraq da son məhsulun çəkisi azalmışdır. İdxal istiqamətində isə bunu əksinə olaraq, son məhsulun, xüsusilə də istehlak olunan malların, avadanlıqların və maşınların xüsusi çəkisi artmışdır.

Bunu qeyd etmək gərəkdir ki, xarici ticarət əlaqələrinin coğrafi qurulu o qədər də qənaətbəxş deyil. deməli, 2010-cu ildə Azərbaycanın 150-yə qədər dövlətlə ticarət əlaqələrinə girməsinə baxmayaraq bunlardan 10 dövlətlə ticarət döviyyəsi 70% cox olub. Belə bir vəziyyətdə bu dövlətlərin ölkəmizə iqtisadi və siyasi təzyiqlər göstərməsinə şərait yaranır. Son dövrlər ərzində ölkəmizin iqtisadiyyatına xarici yatırım qoyulması ümumi investisiya qoyuluşunun əsas payını təşkil etmişdir. lakin buna baxmayaraq bu investisiya qoyuluşlarının əksəriyyəti ya neft sektoruna, yad ki, xidmət sahələrinə olmuşdur.

Bunu da dəyə bilərik ki, son illərdə istehsalın texniki və texnoloji səviyyəsi dünya səviyyəsində standartlardan xeyli aşağı səviyyədədir, məhz buna görə istehsal olunan mallar həm dünya bazarında, həm də daxili bazarda rəqabətə

davam gətirə bilmir və bunların rəqabətə davamlı olması istiqamətində bir çox işlər görülmüşdür. Bunları reallaşdırmaq üçün yeni teknikalar və texnologiyalar Azərbaycana gətirilir.

Ölkənin beynəlxalq əmək bölgəsindəki üstünlüklərinin həyata keçirilməsi, daxilolma cə əməkdaşlıq əlaqələrinin verdiyi fərsətlərdən tam və səmərəli faydalanmaq üçün konkret proqramların hazırlanması və reallaşdırılması istiqamətində işlər müvəffəqiyyətlə davam etdirilir.

Ölkədə reallaşdırılan iqtisadi inkişaf siyasətlərinin elmi əsaslarını hazırlayan zaman ona fikir vermək lazımdır ki, uyğun sahədə dünya təcrübəsindən istifadə etməklə, bu nəticəyə gəlmək olar ki, perspektiv zamanda Azərbaycanın beynəlxalq iqtisadi əlaqələr strategiyası müasir dövrün qloballaşma şəraitinə uyğun olaraq, dünya təcrübəsinə və beynəlxalq hüquq normasına əsaslanır. Ölkədə ÜTT-nin tələblərinə uyğun olaraq davranış göstərən zaman, ölkədəki mövcud olan sosial – iqtisadi vəziyyəti və keçid dövrünün xüsusiyyətlərini nəzərə almaq lazımdır. Həmçinin bütün qarşıya qoyulan məqsədlər dünya təsərrüfat sistemində daxil olmuş açıq milli iqtisadi sistemin formalaşdırılması məqsədinə xidmət etməlidir.

Fikrimizcə, həmin siyasətlərin reallaşdırılması vasitəsi kimi struktur yatırım və xarici iqtisadi siyasətlərinin qarşılıqlı əlaqəsi çıxış edir. Bu baxımdan ölkədəki vəziyyətin araşdırılması subut etdi ki, aşağıda göstərdiyimiz 3 problemin eyni vaxtda həll edilməsinin vacibliyi göstərilən strategiyanın həyata keçirilməsi baxımından ölkəmizin qarşısında duran vəzifələri bir qədər mürəkkəbləşdirir.

- Sistem transformasiyasının reallaşdırılmasının vacibliyi
- Ölkəmizin müstəqilliy əldə etməsi və bazar sistemində keçməsi ilə bağlı olaraq iqtisadiyyatın struktur yenidənqurulmasının vacibliyi
- Zamanın tələblərinə müvafiq olaraq milli təsərrüfat sisteminin dünya təsərrüfat sistemində səmərəli formada daxil olmasının zəruriliyi

Bildiyimiz kimi , artıq birinci və üçüncü məsələlərin həll olunması yolunda müəyyən qazanclar əldə edilmişdir. Xarici iqtisadi fəaliyyətin liberallaşdırılması və sistem transformasiyasının reallaşdırılması istiqamətində mühüm addımlar atılmışdır. Amma bunun qarşılığında strukturun yenidən qurulması sahəsində isə demək olar ki, nəzərə çarpan nailiyyətlər qazanılmamışdır.

Nəticədə qeyd etdiyimiz 3 problemin həll olunmasının sürətlərinin müxtəlifliyi ilə əlaqədar iqtisadiyyatdakı struktur disproporsiyalarının daha da dərinləşməsi ortaya çıxmışdır, bunu isə əvvəlki mövzularda olduğu kimi xarici iqtisadi fəaliyyətində özünü göstərmişdir.

Bunu da qeyd edə bilərik ki, hal hazırda ölkəmizin dünya bazarında yerinin zəif olması əsasən milli istehsalın rəqabətqabiliyyətliliyinin aşağı səviyyədə olması ilə əlaqədar ,ölkənin qeyri neft sektorunda ixracıcının stimullaşdırılması üzrə məqsəduyğun və davamlı görülmə tədbirlərə yetəri qədər diqqət göstərilir. Bu da iqtisadi əməkdaşlıq ətrafında vəziyyətin daha da mürəkkəbləşdirilməsinə səbəb ola bilər. Belə bir vəziyyət xarici investorlar üçün maraqlı olan yanacaq-xammal kompleksinin birtərəfli inkişafına ,xarici iqtisadi əməkdaşlığın mustəmləkə quruluşunda möhkəmlənməsinə şərait yarada bilər.

Beləliklə, İtisadi artıma stimullaşdırıcı təsir edən sahələrin canlandırılması və qabqıl texnologiyalı yeni istehsal sahələrinin qurulmasına yönəlməsi ixracın artımına təkan verən amillərdəndir. Başqa sözlə desək, sırf xarici İqtisadi tənzimləmə tədbirləri vasitəsilə dünya iqtisadiyyatına daxilolmanın struktur problemlərinin həll edilməsi mümkün deyildir. Həmin vəzifənin icrası sahə struktur prioritetlərinin həyata keçirilməsinə hədəfləyən sənaye siyasətinə əsaslanmalıdır.

Biraz daha aydı şəkildə qeyd etsək, ölkəmizin qarşısında duran əsas vəzifə iqtisadi əməkdaşlığı genişləndirmək deyil, müvcud potensialımıza uyğun olaraq dinamik müqayisəli üstünlüklərə əsaslanaraq ,qlobal təsərrüfata üzvü şəkildə qoşulmaq olmalıdır.

Beləliklə ,müasir zamanda xarici iqtisadi əlaqələrin genişləndirilməsi və inkişaf etdirilməsi ,ölkənin iqtisadiyyatının struktur yenidən qurulmasının həyata keçirilməsi ilə qarşılıqlı surətdə həll edilməlidir. Həm də bu vaxt struktur siyasəti daha irəli mövqeyə çıxarılmalıdır. Tamamilə aydındır ki, qısa və ortamüddətli dövrdə İqtisadi siyasətə bu cür yanaşma xarici İqtisadi fəaliyyətin tənzimlənməsinə proteksionizm elementlərinin daxil edilməsini vacib zərurətə çevirmiş olur. Bu zaman İqtisadiyyatın sistem transformasiyasının başa çatdırılmasını da diqqətdən kənarda qoymaq olmaz. Elə bu vəzifənin yerinə yertrilməsi əsl bazar və səmərəli rəqabət şəraitinin formalaşmasını təmin edə bilər. Bununla da proteksionizm tədbirlərinə əsaslanan xarici iqtisadi siyasətin təsirini artırmış olur. əks halda, daxili bazarın qorunması təkcə səmərəsiz istehsal şəraitinin qorunmasına ,ölkənin istehsal bazasının zəifləməsinə və xarici bazarlardan asılılığın güclənməsinə səbəb ola bilər. Çünki struktur prioritetləri düzgün müəyyənləşdirilmədiyinə görə inkişaf elementləri zəif olan sahələrə proteksionizm tədbirləri çərçivəsində maliyyə və digər yardımların edilməsi hər hansı bir effekt verməz və əksinə ağır nəticələrə gətirib çıxara bilər.

Həmçinin ,bazar münasibətlərinə müvafiq olaraq həyata keçirilən struktur tədbirlərinə yalnızca indiki zamanın məqsədi kimi baxılmamalıdır ,çunki bu struktur tədbirlər sənayecə inkişaf etmiş ölkələrdə daimi xarakter daşıyır və müasir zamanda iqtisadi inkişafın minimum tələbi kimi çıxış edir. Hal-hazırda mövcud vəziyyəti nəzərə alsaq əsas fikir , dünya təsərrüfatına uyğunlaşma üzərində cəmlənməlidir.

Məqsəd fərqli-fərqli rəqabətqabiliyyətli istehsal sahələrinin qurulması deyil, özünü inkişaf qabiliyyətinə malik və bütövlükdə milli təssərufatımızı formalaşdıracaq sistemin qurulmasıdır. Dövlət tənzimlənməsinin miqyasının azaldılması və xarici iqtisadi əlaqələrin daha da liberallaşdırılması yalnız bu məsələlər həll edildikdən sonra gündəliyə çıxarıla bilər.

Bu mövqedən yanaşsaq Asiyanın yeni sənayeləşmiş ölkələrinin təcrübəsindən yararlanıla bilər. Çünki bu ölkələrin dünya iqtisadiyyatına inteqrasiyası idxalın liberallaşdırılması ilə deyil, ixracın stimullaşdırılması ilə başlanılmışdır. İxracatçılar davamlı olaraq var olan vəziyyətə uyğunlaşdırılan bir çox güzəştlərdən istifadə edirdilər. Bu ölkələrdə milli ixrac potensialının əsasını təşkil edən iqtisadiyyatın qabaqcıl sahələrinə dövlət tərəfindən mütəmadi yardımlar edilir və vaxt keçdikcə tədricən özəlləşdirilirdi.

Ümumiyyətlə, bu ölkələrin iqtisadi inkişaf strategiyalarında əsas məqsəd ixrac potensialının artırılması ilə ixracın stimullaşdırılması siyasətindən idxalın liberallaşdırılmasına keçid olmuşdur.

Azərbaycanın bir sıra təbii ehtiyatları həmçinin sənaye sahələrinin istehsal gücləri ölkənin daxili bazarının istehlak imkanlarını qarşılayacaq qədər böyük potensiala malikdir. Elə bu səbəb də ölkənin xarici iqtisadi siyasətinin, əsasən də ixrac yönümlü olmasını şərtləndirən ümumi faktor kimi çıxış edir.

İdxal siyasətinin müəyyən edilməsi zamanı konkret malların nəinki mövcud vəziyyəti nəzərə alınmalı, həm də malların milli iqtisadiyyatda strukturundakı yeri və beynəlxalq əmək bölgüsünün baxımından perspektivləri nəzərə alınmalıdır.

Fərqli-fərqli millərə münasibətdə proteksionist siyasət konkret məqsəd daşmalı və bu məqsəd əldə olunduqca yumşaldılmalıdır. İnvestisiya resurslarımızın qitliyi aparılan siyasətin, bir qayda olaraq, artımın təkanverici

qüvvəsi olan ixracın lokomotivləri olan sahələrə və istehsallara yönəlməsini tələb edir. Bu qabaqcıl istiqamətlər dövlət orqanları ilə sahibkarlar arasında sıx əməkdaşlığın nəticəsində ortaya çıxarılmalıdır.

- Umumiyyətlə milli iqtisadiyyatın inkişafının əsasını təşkil edən xarici iqtisadi əlaqələrin inkişafı probleminə ölkə iqtisadiyyatının kompleks inkişaf strategiyasının tərkib hissəsi kimi nəzərə alınmalıdır. Bu səbəbdən də, hesab edilir ki, xarici iqtisadi əlaqələrin inkişafı ilk öncə bu sahələr üzrə siyasətin sistemliyinin təmin olunmasından asılıdır. Bunun üçün aşağıdakı istiqamətlər üzrə tədbirlərin həyata keçirilməsi ölkənin beynəlxalq əmək bölgəsində malik olduğu müqayisəli üstünlüklər qiymətləndirilərək, bu əsasda həm ixrac yönümlü və həm də idxalı əvəz edən istehsal və xidmət sahələri müəyyənləşdirilməli və beləliklə, ölkədə müstəqil İqtisadi sistemin tələblərinə uyğun struktur yenidənqurulmasının prioritet istiqamətlərinin müəyyən edilməsi (bu zaman ölkənin istehsal və xidmət sahələrinin qarşılıqlı surətdə inkişafının təmin edilməsi probleminə xüsusilə diqqət yetirmək vacibdir) və bu istiqamətlər üzrə proseslər;
- ölkədə struktur yenidənqurulmasının prioritet istiqamətlərinə uyğun olaraq, elmi-texniki potensialın da üstün inkişaf etdirilməsinə diqqətin artırılması (belə ki, müasir dövrdə müqayisəli üstünlüklərin tədricən texnoloji yeniliklərə doğru dəyişdiyini nəzərə alaraq, ixracın əmtəə tərkibində emal edici sahənin, əsasən də elm və kapitallı məhsulların payının artırılması daha məqsəduyğun və perspektivli hesab olunur. Əgər nəzərə alsaq ki, bu məqsədin reallaşması digər şərtlərlə yanaşı, ölkədə elmi-texniki potensialın inkişaf etdirilməsindən əsaslı şəkildə asılıdır, o halda, ölkədəki elmi-texniki

- potensialın ölkənin dünya təsərrüfat sistemində mövqeyinin möhkəmləndirilməsinin mühüm vasitəsi kimi, ümumiyyətlə, davamlı İqtisadi inkişafın təminatçısı kimi gücləndirilməsi zərurətini əsaslandırmağa ehtiyac qalmaz);
- milli İqtisadiyyatın struktur yenidənqurulmasının prioritetləri əsas götürülməklə, ölkənin sahəvi və regional kəsimdə investisiya xəritəsinin hazırlanması (həmçinin, xarici investisiyaların stimullaşdırıldığı, qadağan olunduğu və az səmərəli hesab olunduğu sahələr müəyyənləşdirilməlidir) və investisiyaların prioritet verilən sahələrə cəlb olunmasının həvəsləndirilməsi. eçirilməsi məqsədəuyğundur:⁴

Bunuda qey edə bilərik ki, ölkədə xarici əlaqələrin infrastrukturunun inkişaf etdirilməsi zamanı ixracın sığortalanması və kreditləşdirilməsi sisteminin inkişaf etdirilməsi, ixracın inkişafına təkan verən bazar və texniki sənaye sahələrinin inkişaf etdirilməsi olduqca önəmlidir. Bazar sahələri dedikdə marketinq, konsaltinq, reklam, qiymətləndirmə, gömrük brokeri və s., texniki sahələr dedikdə isə gömrük nəzarəti, məhsulların keyfiyyətinə nəzarət, sertifikatlaşdırma və s daxildir.

Bundan əlavə ,xarici iqtisadi məsələlərlə bağlı (dünya əmtəə bazarının quruluşu,onların praqnozlaşdırılması,xarici dövlətlərin təsərrüfat qanunvericiliyi,gömrük rejmi ilə əlaqədar olaraq) informasiyanın toplanması,yayılması və işlənməsi sisteminin qurulması istiqamətində işlər aparılmalıdır.

⁴Əliyev .A.Ə - Azərbaycanın xarici ticarət – iqtisadi əlaqəsi- Bakı 2001

Son dövrlərdə ölkədə aparılan müvəffəqiyyətli islahatlar nəticəsində ölkə iqtisadiyyatına xarici yatırımların portfel investisiyalar formasında da cəlb edilməsinin canlandırmaq məqsədilə qiymətli kağızlar bazarının və fond birjasının fəaliyyətinin gücləndirilməsi istiqamətində xeyli işlər görülür.

Xarici investorların, bank sektorunun cari və eləcə də maliyyə ehtiyaclarının əlverişli şərtlərlə və vaxtında ödənilməsinə nəzərə almaqla , inkişaf etdirilməsi məsələsinə xüsusi diqqət yetirilir.

Bundan əlavə TMK-la və digər iri beynəlxalq şirkətlərlə əməkdaşlığın sənayenin qeyri-neft sektorunun inkişafına səbəb olmuşdur. Bu səbəbdən kimya , neft-kimya , neftmaşınqayırma , yüngül və yeyinti sənayesi, cihazqayırma sahələrində bu əməkdaşlıq imkanları genişlənir.

Belə ki, bu problemlərin həll olunmasında ölkə iqtisadiyyatının rəqabət qabiliyyətinin artırılması məqsədilə ixrac qabiliyyətli və idxalı əvəz etmək qabiliyyəti olan istehsal sahələrinin inkişafının stimullaşdırılması və qloballaşan dünyada proteksionizm meyillərinin ölkəmizə mümkün mənfi təsirlərini azaltmaq məqsədilə elmi – texniki, sosial-iqtisadi, ekoloji, texniki - istehsal sahələrinə müvafiq siyasət tədbirlərinin dünya standartlarına uyğunlaşdırılması çox vacibdir. Bundan əlavə, xarici iqtisadi fəaliyyətin milli tənzimləmə sisteminin hüquqi normaları əsasında, beynəlxalq hüquq normaları və dünya təcrübəsi, həmçinin ÜTT-nin tələbləri əsasında aparılması və təkmilləşdirilməsi məsələlərinə xüsusi əhəmiyyət verilir.

Müasir zamanda ölkənin beynəlxalq iqtisadi əlaqələrinin inkişafında və təkmilləşdirilməsində regional və beynəlxalq iqtisadi birlik və təşkilatların mühüm rolu var.

Hal-hazırda dünyada çoxlu sayda regional və beynəlxalq birlik və təşkilatlar fəaliyyət göstərir . Bu təşkilatların əksəriyyəti geniş səlahiyyətlərə və resurslara

malikdir və beynəlxalq və regional səviyyədə valyuta –kredit ,iqtisadi münasibətləri tənzimləyir.

Digərləri isə iqtisadi siyasət üzrə dövlətlərarası məsləhətləşmələr aparır, müzakirələr təşkil edir,kosensus hazırlanması üçün çıxış edir. Üçüncü qismdə çıxış edən təşkilatlar isə iqtisadi sahədə aktual olan informasiyanın yığılmasını və statsik elmi nəşrlərin hazırlanmasını həyata keçirir.

Haqqında danışdığımız beynəlxalq iqtisadi təşkilatların və birliklərin bəziləri yuxarıda sadaladığımız funksiyaların ya bir neçəsi,yada hamısı ilə məşğul olur.

Bununla bərabər, müasir zamanda bütün dünya və ayrı-ayrı ölkələrin iqtisadiyyatlarının inkişafında beynəlxalq təşkilatların və iqtisadi birliklərin rolu getdikcə artmaqdadır.

Belə ki, Dünya ölkələrinin təcrübələrinin təcrübələrindən məlum olduğu kimi,bazar iqtisadiyatına keçən dövlətlərdə,ölkə iqtisadiyatının gələcək inkişafını təmin etmək, iqtisadi transformasiyanı aparmaq,bir sıra çətinlikləri aradan qaldırmaq ,müasir texnika və texnologiyaları mənimsəmək üçün böyük texniki həmçinin maliyyə yardımlarına ehtiyac duyulur.Keçid iqtisadiyyatlı ölkələr üçün BVF-nun yardımların almaq,həmçinin beynəlxalq və regional təşkilatlara əlaqələr yaratmaq vacib hesab olunur.

Ölkəmizin beynəlxalq və regional təşkilatlar və birliklərlə əməkdaşlığının müasir zamandakı xüsusiyyətlərinin təhlili göstərdi ki,bu əməkdaşlıq digər beynəlxalq təşkilatlardan daha çox üstünlüyə malikdir.Beləki,bu istiqamət üzrə əməkdaşlıq daha çox islahatların dəstəklənməsi,maliyyə sahəsində sabitliyin təmin olunması,sosial və sənaye sahələrinin inkişafı problemlərinə yönəldilmiş texniki və maliyyə yardımlarının göstərilməsi ilə məhdudlaşmır.Bütünlüdə təkcə bu təşkilatların əməkdaşlıqların artırılması kifayət

etmir,gərək ki,xarici iqtisadi əlaqələrin digər formalarının inkişaf etdirilməsi istiqamətində də əlaqələrin genişləndirilməsinə çox böyük ehtiyac var.

Hal-hazırda ölkəmizin beynəlxalq qurumlarla əlaqələrinin təhlilinmin nəticəsinə əsaslanaraq ,indiki durumda ölkədəki vəziyyətin ,əsasən valyuta –kredit ,maliyyə münasibətlərini,dövlətlərarası müzakirələri təhlil edilir,məsləhətləşmələr aparılır,iqtisadi problemlər üzrə informasiya yığılmasını təmin edir.bu təşkilatların bəziləri bu məsələlərin ya bir neçəsi yada hamısı ilə məşğul olurlar.

Həmçinin , müasir zamanda bütövlükdə dünya ölkələri ,ayrı-ayrılıqda hər hansı ölkələrin iqtisadiyyatlarının inkişaf etməsində beynəlxalq təşkilatların rolu getdikcə artmaqda davam edir.

Dünya təcrübəsini nəzərə almaqla aparılan tədqiqatların nəticəsini nəzərə almaqla ,deyə bilərik ki,Azərbaycanda insanların rifah halının yüksəldilməsi,iqtisadiyyatın daha da inkişaf etdirilməsi,dünya iqtisadiyyatına daxil olunmanın sürətləndirilməsi üçün beynəlxalq və regional təşkilatlarla əməkdaşlığın bütün imkanlarında istifadə edilməsi məqsədəuyğundur.

- Azərbaycanın aldığı kreditlərin əhəmiyyətli layihələrin həyata keçirilməsinə diqqət göstərmək
- Ölkənin iqtisadiyyatının potensialı olan sahələri xüsusilə maliyyə və texniki sahələrə regional və beynəlxalq təşkilatların yardım etməsi üçün razılaşmalar edilməsi
- Xidmət,istehsal bə bazar quruluşunun digər sahələrinin müasirləşdirilməsi və inkişafı üçün regional və beynəlxalq təşkilatların imkanlarından maksimum səviyyədə istifadə etmək
- Ölkənin Abşeron iqtisadi rayonu ndan başqa digər rayonlarda da uyğun istehsal sahələrin müəyyən etmək və bu yerlərdə iqtisadiyyatı dirçəltmək üçün maliyyə təşkilatlarının yardımını almaq
- Qeyri –neft sektorunda istehsal səviyyəsinin artmaması və ya artsada ölkə üçün istənilən nəticəni verməməsi ,bu istiqamətdə aparılan işlərin daha da

dərinləşdirilməsini və beynəlxalq təşkilatlarla yeni layihələrin hazırlanmasını gündəmə gətirir. Bu istiqamətdə B eynəlxalq Valyuta Fondu və Dünya Bankı ilə əlaqələrin yaradılması real sektorun inkişaf etməsinə kömək edə bilər.

Azərbaycanın dünyanın inkişaf etmiş ölkələrinin təcrübəsindən yararlanması çox vacibdir. Bu təcrübələrdən ÜTT –yə üzv olmaq üçün də istifadə edə bilərik..

Ölkənin İƏT, İKT, GUAM, QDHÖT, MDB kimi regional təşkilatlarında əlaqələrin gücləndirilməsinə ehtiyac duyulur.

Həmçinin, onuda nəzərə almaq lazımdır ki, modern zamanda beynəlxalq iqtisadi fəaliyyətin tənzimlənməsi həm ölkə daxilində, həm ölkə xaricində qarşılıqlı təsir göstərən vasitələrin kompleks istifadə edilməsi daha məqsəduyğundur. Bu zaman ölkə daxilindəki tənzimləmə vasitələri ilə, xaricdəki yəzimpləmələr arasındakı vəziyyət aralarındakı nisbət kəmiyyəti ilə müəyyən olunur.

Numunə olaraq göstərə bilərik ki, ABŞ-da gömrük siyasətinə nisbətən kredit siyasətinə daha çox üstünlük verilir, Yaponiyada isə idxalın sərhəddəki sərt tənzimlənməsindən daxili texniki maneələrə keçidi, A vropa İqtisadi Birlihdə isə gömrük siyasətindən vergi siyasətinə keçirilməsini göstərə bilərik.

Bunu da nəzərə almaq lazımdır ki, ticarət dövriyyəsinin həcminə və malların qiymətinə təsir edən iqtisadi vasitələrin tənzimləmə xüsusiyyətlərinin müəyyən sərhədləri mövcuddur. Bunlar, müvafiq olaraq, müəyyən şərtlər çərçivəsində fəaliyyət göstərirlər: ölkədə tələblə təklif arasında ciddi fərqlərin olması, sabit və real valyuta məzənnəsi, tədiyə balansinin normal vəziyyəti. Bu meyarlardan biri, təmin edilmədikdə və yaxud yarımçıq təmin edildikdə dəyər tənzimləyicilərinin təsir qüvvəsi zəifliyi.

Hal-hazırda dünya bazarında gərgin rəqabət mübarizəsi dünya bazarında çox sərt şəkildə gedir. Numunə üçün iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş dövlətlər

ixracı konullu məhdudlaşdırması,həmçinin kəmiyyət məhdudiyyətlərini avtomobil, məişətin radioelektronikası,toxuculuq malları,qara metallurgiya ,ayaqqabı ,geyim və s başqa –başqa bazarlarda tətbiq edirlər.Bu isə bu bazarlar üzərində nəzarətin olmasını və bazarın hansısa metodlarla boluşdrludüyünü əks etdirir.

Beləliklə ,əksər ölkələrin xususiylə inkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələrin xarici siyasətlərində düşünülmüş proteksinit tədbirlərlə idarə olunduğunu görürük.

Dünya ölkələrinin əksəriyyətində kənd təsərrüfatı,xidmət sahəsi, sənaye haqqında istehlakçıları məlumtli edən quruluş formalaşib və məqsədyönlü istifadə olunur.Elə bu səbəbdən də sahibkarlar və dövlət arasında fikir ayrılıqları çox aşağı səviyyəyə enib ,demək olar ki, yox səviyəsindədir. Bu ölkənin xarici siyasətində daha böyük uğurlar qazanmasına zəmin yaradır.

Məlumumuz olduğu kimi,dünya ölkələrinin təcrübəsinin istifadə olunması ilə ölkəmizdə xarici ticarətin tənzimlənməsində xeyli irəliləyiş əldə edə bilərik.

Beləliklə ,öyrəndiyimiz qədəriylə ,ölkəmizdə ardıcıl inkişafın təmin edilməsinin yolu dünya bazarlarına yol almış inkişaf strategiyasının gerçəkləşdirilməsindən ibarətdir.Demək ki,ölkəmiz xarici ticarətin ixrac istiqamətinin artırılmasına xususi diqqət yetirməlidir. Bu istiqamətlərdə ölkədə ixracın inkişaf etdirməsi ilə əlaqədar səlahiyyətli dövlət orqanları öz vəzifələrini layiqincə yerinə yetirməlidir və inkişafına köməklik göstərməlidir.

Bu qeyd etdiyimiz niyyətlərə nail olmaq üçün ölkəmiz xammal şəklində ixrac etdiyi məsulların miqdarını məhdudlaşdırmalıdır . Çünki xammal şəklində ixrac olunan malların göndərilməsinin qarşısını almaqla həmin xamala uyğun istehsal fabrikləri müəssisələr yaradılmalıdır,buda ölkədə həm istehsal sahəsinin inkişafına həm də işsizliyin azalmasına təsir göstərən faktorlardandır.

Bütün bunlarla bərabər ölkədən ixrac edilən malların üzərində nəzarət mexanizminin artırılmasında lazımdır.həmin mexanizə əsasən iki məsələnin həllini

tapmaq olar birisi yerli istehsalçılari dempinqlə gunahlandirilmasinin qarşısını almaq ,digəri isə ölkənin valyuta mədaxil olmalarinin artirilmesi olar.

Dünya bazarlarında rəqabətin güclənməsi, istehlakçıların məhsulların keyfiyyətinə üstünlük verməsini nəzərə alsaq deyə bilərik ki,"Azərbaycan malı" imcini formalaşdırmaq üçün ixraci stimullaşdırılması iolı bərabər məhsulların keyfiyyətinin də yüksəldilməsi və dünya bazasının kkeyfiyyət ǧarametrlərinə uyğunlaşdırılması üçün dövlət nəzarət mexanizmini daha da gücləndirilməlidir.Belə metodlardan dünyanın ABŞ, Yaponiya ,ingiltərə, Fransa və .s kimi inkişaf etmiş ölkələri istifadə edib,həmdə geridə qalan ölkələri istifadə edirlər.

Məsəl üçün ,Banqladeşdə belə nəzarət kənd təsərrüfatı məhsulların və bir sıra sadə elektrik mallarına tətbiq olunur.

Məlumdur ki,ixracın dövlət tərəfindən tənzimlənməsindən iqtisadiyyatın digər sahələrinin həllində də istifadə edirlər. Məsələn,insan sağlamlığının qorunması,tarixi mədəniyyət abidələrinin qorunması,arxeoloji qazıntı zamanı tapılan tapıntıların ixracının qarşısının alınması və .sBu qeyd etdiyimiz məsələyə ölkəmizdə yetərinəcə diqqət göstərilir ,buna görə də biz diqqətimizi əsasən iqtisadi tənzimləmələrin inkişafı istiqamətinə yönəltməliyik.

Bu niyyətlərə çatmaq üçün ,xammal şəklində malların ixracını mədudlaşdırmalı ,ölkəmizdəki təbii sərvətlərdən səmərəli istifadə etməli, həmçinin yerli istehsalçılara xammalın istifadə edilməsi üçün koməklilər göstərməli,əhalinin yerli məhsullarla təmin olunması,ölkəyə valyuta gəlirinin artirılması və onun mədaxil hissəsinə nəzarət olunması həyata keçirilməlidir.

Bunu da qeyd etmək lazımdır ki, iqtisadi tənzimləmə sisteminin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı aparılan siyasət kimi ixrac edilən mehsullara məsədli vergilərin tətbiq edilməsi olar.Belə vergilərin dərəcəsini aşağı səviyələrdə müəyyənləşdirməklə ixrac potesialinin artirilmasına ,ixrac paramtrlərinin təkmilləşdirilməsinə koməklik etmək olar.

Azərbaycanın iqtisadi tənzimlənmələrinin başqa bir parametridə idxalın tənzimlənməsi üzərində cəmlənmişdir. Bunun zərurilinə baxsaq bu uzunmüddətli inkişaf məaraqlarımıza cavb verməməsi zərurətindən doğur.

Ölkəmizin dünya təsərrüfatına integrasiyasını qarışısındaki əsas vəzifələrdən biridə idxal tənzimlənməsi sistemindəki gómruk –tarif vaitələrinin aradan qaldırılması ola bilər.

Hal-hazırda ölkəmizin milli iqtisadiyyatı öz formalaşması prosesini davam etdirir, bu mərhələdə ölkəmizin qarşısında duran vacib məsələlərdən biri də ÜTT-yə üzv olunmaq məsələsidir.

Böhranlardan çıxmış keçid iqtisadiyyatlı ölkələrdə son zamanlarda selektiv tarif siyasəti aparılır. Məsələn, Polşa, Macarıstan, Çexiya və s bu ölkələr apardıqları islahatların ilk pillələrində proteksionist tədbirlər həyata keçirmişlər, lakin zaman keçdikcə bu selektiv proteksionist siyasətlə əvəz olunmuşdur.

Əfsuslar olsun ki, Azərbaycanda selektiv tarif siyasəti özünü doğrultmadı və istədiyimiz nəticəyə gətirmədi.

Milli tarif sistemi ölkəmizdə proteksionist deyil əsasən fiskal xarakter daşıyır. Belə qənaətbəxş vəziyyətin indiyənə qədər eyni vəziyyətdə qalmasının əsas səbəblərindən biri kimi vergilərin vaxti-vaxtında ödənilməməsi və ya tamamilə ödənilməməsidir. Normal olaraq belə bir vəziyyətdə dövlət büdcəsini doldurmağın ən etibarlı, rahat yolu idxal rüsumlarının toplanması sayılır.

Hal hazırkı mərhələdə baxılan istiqamətdə tarif siyasəti çərçivəsindəki tarif dərəcələri sisteminin şaxələndirilməsi sistemi gücləndirilməlidir. Bu ölkəmiz üçün daha cəld proteksionist tədbirlər görmək üçün digər tərəfdən isə ÜTT-yə üzvlük istiqamətində danışıqların aparılmasında faydalı ola bilər.

Bütovludə götrsək iqtisadiyyatın ümumi liberallaşdırılması üçün qiymətlərin və real sahənin məzənnələrində yalnışlıqlar olduğu üçün iqtisadiyyatın qabaqcıl sahələrinin müəyyən nedilməsi çətin olmuşdur.

Belə ki, qeyd etmək lazımdır ki,selektiv proteksionist siyasətdən inkişaf etmiş dünya ölkələri çox fəal formada yararlanırlar.

Həmçinin ,daxili bazarın xarici rəqabətə açılan sahələrinin müdafiə olunmasını ÜTT-nin qaydalarından istifadə olunmalıdır,lakin bunlar bizim ucun hələ istifadə olunmuyub.Bunlara misal olaraq antidempinq ,xüsusi qoruyucu və kompensasiya tədbirlərini göstərə bilərik.Qeyd etdiklərimizdə vurğulanan xüsusiyyətlərin və prinsiplərin yüksək səviyyədə hüquqi normativ bazasının yaradılmasını şərtləndirir.

İdxalin tənzimlənməsində xarici tərəf müqavillərimizin qiciqlandırılmamasının yollarından biridə idxal tarif kvotalarıdır.Bu vasitədən istifadə edərək tərəfdaşlarımızın uzlaşdırılmış siyasətlərin həyata keçirilməsinin istifadə edilməsi məqsədəuyğun hesab olunur.Beləliklə ,tarif kvotalarının tətbiq edilməsi ölkəmiz üçün bir çox üstünlüklərə sahibdir .Məsəlın ,tarif kvotasi xarici ixracatçılara bizim bazarlardakı çeşidlərin çoxluğunu göstərçəyə,bazarlardakı maraqlarını gerçəkləşdirməyə,daxili bazarlarımızdakı rəqabətin artırılmasında rol oynayır,həmçinin ölkəmizin dünyada açıq iqtisadiyyatlı ölkə kimi tanınmasına zəmin yaradır.

Qeyd etməliyik ki,Azərbaycanda gömrük gerijmlərinin,idxalin və ixracın qanunauyğunluğunu həyata keçirmək üçün Azərbaycan Respublikasının Gömrük Məcəlləsi 1997-ci ildə qəbul olunmuşdur.

Qeyd etdiyim kimi,ixracın və idxalin tənzimlənməsindəki əsas vasitələrdən biri gömrük tarifi dir.Bu məqsədlə 1995-ci ildə Gömrük Tarifi Haqqında qanun qəbul olunmuşdur. Bu tarif haqqında qanun ölkəmizə ərazisə gətirilən və ölkəmizin ərazisindən malların çıxarılmasının,valyuta gəlirlərinin və valyuta xərclərinin

uğun şəkildə nisbətini tənzimləyir,bütün bunlarla yanaşı ölkə iqtisadiyyatının dünya təsərrüfatına inteqrasiya etməsində əhəmiyyət daşıyır,həçinin ixrac istiqamətində tarif tənzimlənmələrinin hüquqi aspektini əks etdirir.

Ümümdünya ticarət təşkilatının məzil qərarı Cenevrədə yerləşir.1995-ci ildən yanvarın 5-dən fəaliyyət godtərir.Üzv ölkələrin hamısında təşkilatın mənzil qərarı yerləşir.Ümumi rəbər isə Baş direktordur.Əsas fuknksiya təşkilat daxilində bağlanan beynəlxalq ticarət müqavilələrinə nəzarət etmək.Bu müqavilələrin həyata keçirilməsi üçün şərait yaratmaq,ortaya çıxan problemlərin beynəlxalq huquq normalarına əsasən və təşkilatın nizamnaməsinə əsasən həll etməyə nail olmaq ,üzv ölkələrin ticarət siyasətlərinin reallaşdırılması üçün şərait yaratmaq , bütün bu ciddi işləri həyata keçirmək uçun yüksək ixtisaslı kadrları hazırlamaq və dünyanın nüfuzlu təşkilatları ilə əməkdaşlıqlar etməkdir.

Göstərilən bu funksiyalar təşkilatın məqsədlərinin həyata keçirilməsinə əhdudlaşdıracaqdır.Bununlada biz ÜTT- yə üzv olan ölkələrin bazarlarımıza sərbəst daxil olmasına şərait yaradacağıq və bu ölkələr bizim bazarlara çox sərbəst girib çıxı biləcəklər.Bununlada xarici ölkələrin keyfiyyətli malları ölkəmizin bazarlarını tam işğal edəcəkdir.Başqa tərəfdən baxsaq görərik ki, ÜTT-nin qəbul olunmuş qaydalarına əsasən gömrük rusumlarında açığa salınacaq bununlada budcəyə daxil olmaları azalacaqdır ,digər tərəfdən onsuzda bazarların xarici mallara davam gətirə bilməməsi istehsal sahələrinin istehsal etdikləri mallarında alıcı qabiliyyəti şox aşağı düşəcək.

Hal-hazırda aparılan istiqamətdə aparılan tarif siyasəti çərçivəsində tarif dərəcələri sisteminin şaxələndirilməsi artırılmalıdır.Belə məsələ bir tərəfdə ÜTT –

yə üzlüklə əlaqədar danışıqlar aparmaqda, digər bir tərəfdən isə daha tez proteksionist tədbirlər həyata keçirməkdə kömək edə bilər.

Bu niyyətlə gömrük rüsumlarına əsasən 5% addımla dəişmənin qəbul olunmasından imtina edilməlidir.

Bütünlükdə iqtisadiyyatın ümumi liberallaşdırılması zamanında qiymət indeksi və mövcud qurumun gəlirlər məzənnəsi yalnızlıqlar üzündən iqtisadiyyatın perspektivli sahələrini müəyyənləşdirmək baş tutmamışdı.

Haqqında danışdığımız ölkələrdə milli təsərrüfatın struktur tənzimlənmələrinə uyğun olan rüsumlar müəyyənləşdirilmişdir.

Azərbaycanın Ütt-yə üzv olması zamanı tarif dərəcələri butovlukdə aşağı salınacaqdır, məsələnin bu hissəsini hamımız bilirik, ölkədə uyğun tarif dərəcələrinin olması şəxələnmənin artırılmasını şərtləndirən başlıca amildir.

Hal –hazırda istifadə olunan advalor gömrük rüsumu (bununda həddi 5%-lə dəişmədir) istifadə olunarsa tarif siyasətinin inkişaf etdirilməsi niyyətinin qarşısı daha da azalacaq.

İndiki dövrdə idxal tariflərinin fiskal funksiyasının güclü olması milli taif sistemimizdə yeni tədbirlərin həyata keçirilməsini vacib edir.

Genişmiqyaslı struktur qurulmasının aparılması istiqamətində iqtisadiyyatın səmərəli tənzimlənməsi üçün , geniş diversifikasiya olunmuş sistemindən istifadə edilməsini tələb olunur.

FƏSİL III. Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq gömrük əməkdaşlığının təkmilləşdirilməsi istiqamətləri

3.1. Azərbaycan Respublikasının xarici fəaliyyətinin tənzimlənməsində gömrük tariflərinin tətbiqi

Gömrük tarifi müxtəlif cür tətbiq edilməsinə səbəb xarici siyasəti həyata keçirmək üçün istifadə edilən tarif vasitəsidir. Beynəlxalq ticarət və beynəlxalq iqtisadiyyat təcrübələrində xarici iqtisadi siyasətin tənzimlənməsinin bezi funksiyaları var.

Nümunə üçün , Dünya ölkələrində Xarici İşlər Nazirliyi və Dövlət qurumlarının müvafiq strukturlarının funksiyalarına aid edəcəyimiz məsələlərdən birində iqtisadi münasibətlərin inkişafı məsələləri haqqında uyğun tövsiyələrin verilməsi və ölkəsinə təsdiqə verilməsi aid olunur.

Maliyyə nazirliklərinin iştirakı ilə dünyanın bütün ölkələrində lisenziyalasdırma, gömrük nəzarətinin genişləndirilməsi və ixracatın təkmilləşdirilməsi ilə bağlı tədbirlər həyata keçirilir.

Azərbaycan Respublikasının iqtisadiyyatının diversifikasiyasının inkişafının həyata keçirilməsində xarici ölkələrlə iqtisadi əməkdaşlıqlara böyük ehtiyac duyulur. Azərbaycanın iqtisadiyyatının qurulması vəziyyətində xarici dövlətlərlə əlaqələrin inkişaf etdirilməsi zəruri əhəmiyyət daşıyır.

Yeni maliyyə axınlarının qurulması və istifadə olunması Azərbaycan Respublikasının müstəqillik əldə etməsindən sonra başladı. Gömrük tarifləri xarici ticarətə müdaxilənin ən vacib ünsürlərindəndir. 1997-ci ilin iyunun 10-da Azərbaycan Respublikasında Gömrük Məcəlləsi qəbul edildi və bununlada 1995-ci ildə qəbul olunmuş Gömrük Tarifi Haqqında qanun qüvvəyə minmişdir.

Bu qanunun qəbul oluması ilə daxili bazarla xarici bazarın səmərəli fəaliyyəti təmin edilir, birdəki Azərbaycan Respublikasının ərazisinə daxil olunan mallardan gömrük rüsumları tutulması qaydaları müəyyənləşir.

Gömrük tariflərinin bir sıra məqsədlərini sadalaya bilərik. Bunlar aşağıdakılardır:

- İdxal edilən mal və nəqliyyat vasitələrinin strukturunu səmərəliləşdirmək
- Azərbaycan Respublikasının ərazisində getirilən və aparılan malların gəlirlərlə cəmlərinin maliyyə hesabatına nəzarət etmək
- Azərbaycan Respublikasının ərazisinə getirilən və aparılan malların nəzarətini həyata keçirmək
- Azərbaycan Respublikasında malların istehlak və istehsal strukturunda əsaslı dəyişikliklər etmək
- Azərbaycan Respublikasının iqtisadiyyatını beynəlxalq rəqabətin mənfi təsirlərindən qorumaq və ya rəqabətin təsirinin azaltmaq üçün dünya təsərrüfatına inteqrasiya etməkdə köməklik etmək

Gömrük tarifi Azərbaycan Respublikasının ərazisindən keçirilən mallara tətbiq edilən və xarici iqtisadi fəaliyyətin emtəə nomenklaturasına uyğun olaraq sistemləşdirilmiş gömrük rüsumlarının dərəcələrinin cəmidir.

Azərbaycan Respublikasının ərazisində aşağıdakı gömrük rüsumları tətbiq olunur

Advalor- Malların gömrük dəyərində görə hesablanan gömrük rüsumudur

Spesifik - Mal vahidine gore hesablanan gomruk rusumudur.

Kombine edilmiş gömrük rusumu isə - her iki növ gomruk rusumunun qarışdırılması ilə hesablanan gömrük rusumudur

Bəzi vaxtlarda Mallarin idxalin və ixracin tenzimpləmək məqsədilə mövsümü rusumlar tetbiq olunur. Mövsümi rusumlar maksimum altı aya qeder tetbiq olunur.

Azərbaycan Respublikasının iqtisai mənafeyini qorumaq ucun aşağıdakı xüsusi rusumlar tətbiq edilir

- Xüsusi rusumlar
- Antidempinq rusumlar
- Kompensasiya rusumları

Beynelxalq Valyuta Fondunun müəyyən ediliş qaydalarına esasən Azərbaycan Respublikasının ödəniş balansı hazırlanır.

- 1) Ölkəmizin xarici dövlətlər qarşısındakı öhdəlikləri ,maliyyə hesabatlarında özünü göstərən mülkiyyət və digər bütün təşkilatlar.
- 2) Azərbaycan Respublikası ilə xarici dövlətlər arasında aparılan əmtəələr ,xidmətlər və gəlirlər üzrə bütün əməliyyatlar
- 3) Qarsılıqlı odənişləri bir –birinin bağlanmayan əməliyyatlari və deışmələri balanslaşdırmaq üçün lazimli olan bütün birtərəfli köçurmə və kommersiya tipli qeydlər

Azərbaycan Respublikası xarici siyasətinin bir hissəsində xarici yardımından istifadə edir. Ölkənin xarici yardımlar alması təşkilatlardan və və başqa başqa ölkələrdən yardımların alınmasını əhatə edir.

Bu siyasət son dövrlərdə aparılmış çox yeni siyasət növlərindəndir.

Azərbaycan Respublikası müstəqillik əldə etdikdən sonra keçid iqtisadiyyatlı ölkə olduğu üçün beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən iqtisadiyyatın inkişafına köməkli etmək məqsədilə mütəmadi yardımlar almışdır. Əlavə olaraq Gömrük İttifaqının da böyük rolu olmuşdur. Gömrük ittifaqı ölkələrin xarici iqtisadi siyasətlərini genişləndirməsi və Birgə beynəlxalq iqtisadiyyata qoşulmasında əhəmiyyət kəsb etmişdir. Gömrük ittifaqları iki və daha çox ölkələrin qarşılıqlı razılığı ilə yaradılır. Gömrük ittifaqları gömrük rüsumlarının aradan qaldırılmasını və ya minimuma endirilməsini, gömrük əməkdaşlığı sahəsində yarana biləcək digər maneələrin aradan qaldırılmasını nəzərdə tutur.

Gömrük tarifləri mövqeyindən asılı olaraq aşağıdakı kimi müəyyən edilə bilər:

- Daxili bazarın tənzimlənməsi üçün ticarət siyasətinin və dünya bazarları ilə əlaqədə olan digər bazarların qarşılıqlı əlaqəsidir.
- Gömrük sərhəddindən keçən malların və əmtələrin dünya standartlarının mal nomenklaturasına görə gömrük rüsumlarının dərəcəsidir.
- Konkret bir əmtənin gömrük ərazisindən çıxarılması və gömrük ərazisinə daxil olması zamanı gömrük rüsumunun konkret dərəcəsidir.
- Belə olan halda Gömrük rüsumu anlayışı gömrük tarifi anlayışı ilə eynilik təşkil edir.
- Azərbaycanda gömrük tarifləri yetərinə aşağıdır, çünki inkişaf etməkdə olan ölkələrin, hansiki orta gəlirləri bizim orta gəlirlərdən yüksəkdir, həmin ölkələrdə tariflər bizdən də yüksəkdir.

Bir sıra Mərkəzi Asiya Regional İqtisadi birliyi ölkələrində (ÇİN, TAYVAN və .s) idxal tarifləri yüksək səviyyədə qorunmur.burada idxal tariflərinə görə üzv olan ölkələr hamisi eyni xarakter daşımır.BİR çox ölkələrdə idxal tariflərinə əlavə kimi birbaşa və dolayı vergilər yığılır.Azərbaycanda xaricdən gətirilən malların aksiz vergisi yerli mallarla müqayisədə daha yüksək səviyyədə tətbiq olunur.

3.2.Beynəlxalq əməkdaşlıq sahəsində gömrük-tarif tənzimlənməsinin təkmilləşdirilməsi

Dünya ölkələri iqtisadi əlaqələrlə dünya təsərrüfat iqtisadiyyatına fəal qoşulur. Bir tərəfdən özlərində olan təbii sərvətləri olmadığı durumda cəmiyyətin tələbatını bütünlüklə ödəmək, iqtisadiyyatın səmərəli formasını təmin etmək, digər tərəfdənsə iqtisadiyyatda əldə etdikləri unikal üstünlükləri dünya iqtisadiyyatı quruluşunda həyata keçirmək üçün fürsət yaradılmışdı. Müstəqillik qazandıqdan sonra ölkələrdə, həmçinin Azərbaycanda həm daxili iqtisadi əlaqələrin, həm də xarici iqtisadi əlaqələrin inkişafında real faktlar yaradılmışdır. Modern bazar iqtisadiyyatında dövlətlərin hansısa bir sahə üzrə üstünlüklərinə baxmayaraq, hər bir ölkə daxilində olan təbii əmək ehtiyatlarında məqsədyönlü və qarşılıqlı yararlanmaqla, qarşılıqlı razılıq vəziyyətində iqtisadi tərəqqiyə təkan verməklə yanaşı, iqtisadi əlaqələrin daha geniş formada inkişaf etməsinə olur. İqtisadiyyatın qloballaşdığı yeni dövrdə Azərbaycan dünyanın universal iqtisadiyyat sisteminə uğurla daxil olur, Avropa İttifaqı, Ümumdünya Ticarət Təşkilatı, Beynəlxalq Valyuta Fondu, Dünya Bankı və başqa qurumlarla çoxtərəfli əməkdaşlıq olunur.

Gömrük tarifi dünyanın bütün ölkələrində istifadə edilir. Milli tariflərlə bərabər, regional ticarət-iqtisadi dövlətlər birliyi adlandırılan gömrük ittifaqları ətrafında vahid gömrük tarifləri sistemləri də mövcuddur.

Bu birliyin iştirakçı ölkələri qarşılıqlı ticarətdə özlərinin milli gömrük tariflərini ləğv edib 3-cü dövlətlər ilə ticarətdə ümumi gömrük tarifi müəyyənləşdirirlər .Həmin ittifaqlardan biri Qərbi Avropa birliklərinin Avropa İttifaqı (Aİ) adı altında yaradılış birlikdir.

Avropa İttifaqı 16 ölkəni, həçinin Almanıyanı,Fransı,İngiltərəni,

Finladiyanı ,isveçrə və s. dövlətləri əhatə edir. Bu gömrük sistemi milli gömrük qanunçuluğu yerinə birliyə daxil olan dövlətlər üçün vahid tarif normaları və qaydaları işləyib hazırlamağa və onları işə salmağı nəzərd saxlayır. Qəbul edilmiş vahid gömrük tariflərinin böyük hissəsi qeyri-ərzaq məhsullarına aid edilir və gətirilən malın dəyərində nisbətən faiz ilə müəyyənləşdirilir. Digər az qismi isə malın çəkisinə,həcmində və s nisbətən dəyərin ifadəsilə müəyyən edilir.. Gömrük tarif sistemi tənzimlənməsinin vacib vasitələrindən biri də antidempinq rüsumlarının tətbiq edilməsidir. Bu cür gömrük rüsumları ixracat məhsullarını aşağı qiymətlə satdıqda tətbiq edilir.

Avropa İttifaqı daxilində dempinqə tamamilə icazə verlmir. Beləliklə,ucuzlaşdırılmış mallar eyni ucuz qiymətlər ilə öz vətəninə (istehsal edildiyi ölkəyə) qaytarılır. Aİ-nın xüsusi komissiyası antidempinq siyasəti həyata keçirmək üçün göstərilmiş 2 xüsusiyyəti əsas tutur:

- normal dəyər və mala normal qiymət qoyulması
- Aİ dövlətlərində faktiki malın istehsalına dəyən faktiki ziyanın müəyyən edilməsini

Keçid dövründə Azərbaycanın beynəlxalq ticarətində konkret göstərilmiş qanunauyğunluqlar və meyllər meydana gəlib. Bu meyllərin həm statik, həm dinamik təhlili, ölkənin xarici ticarətinin coğrafiyasının inkişafında ümumi qanunauyğunluqları və regional xüsusiyyətləri müəyyənləşdirməyə imkan yaradır.

Dövlətin xarici əlaqələrində, həm ixracda edilməsində, həm də idxalda Avropa Birliyi dövlətlərinin, xüsusilə İtaliya, Böyük Britaniya, Almaniya və Niderlandın xüsusi çəkisi əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır. Eyni zamanda, ölkənin ənənəvi ticarət tərəfdaşları Rusiya, Türkiyə və İran da mövqelərini qorumaqdadırlar. Bundan başqa, son dövrlərdə bir sıra Asiya, Mərkəzi və Şərqi Avropa ölkələri ilə ticarət əlaqələri aktivləşmişdi. Hesab etmək olar ki, yaxın dövrlərdə bu dövlətlər və həmçinin ABŞ Azərbaycanın əsas perspektiv ticarət tərəfdaşları olacaqdır. Bu dövlətlər neft və qaz yataqlarının istismarında, neft məhsullarının dünya bazarlarına nəqli layihələrində və TRASECA kimi iri layihələrdə iştirak etməsi, ölkənin xüsusilə Qərbi dövlətləri ilə inteqrasiyanı prioritet istiqamət kimi seçməsi, ÜTT-yə üzv qəbul olunmaq vəzifəsi, adıçəkilən ölkələrlə ticarət-iqtisadi münasibətlərin daha da təkmilləşdirilməsi,

dərinləşdirilməsi və genişləndirilməsi üçün real əsas rolunu oynayacaqdı. İnteqrasiya birlikləri və ticarət təşkilatları ilə münasibətdə isə Avropa Birliyi ölkələri və OPEC-in xüsusi çəkisi gözə çarpan dərəcədə artsa da, MDB, QDIÖT və İÖT ilə ticarət əlaqələri zəifləmişdir. Müstəqillik rəmzlərinə malik olan Azərbaycanın xarici iqtisadi əlaqələr üzrə coğrafiyası daha da genişlənməli və bu

istiqlamətdə bir sıra əhəmiyyətli vəzifələr yerinə yetirilməsi məqsədəuyğun sayılır. Bunlar aşağıdakılardır:

- Siyasi və iqtisadi müstəqillik atributlarını daha da gücləndirmək məqsədi ilə Azərbaycanın mümkün ola biləcək imkanlarını artırmalıdır
- Dünya iqtisadi sistemində ölkəmizin tutduğu yer , fəaliyyət göstərməsi və verdiyi məhsulun xüsusi çəkisi artmalıdır
- İstehsalın beynəlxalq standartlara uyğun formalaşması və idarə edilməsi strategiyasına nail olunmalıdır;
- Makroiqtisadi səviyyəsiylə beynəlxalq inkişaf səviyyəsi arasında bazar uyğunluğu meylinə nail olunmalıdır;
- Beynəlxalq və milli iqtisadi mənafehlərin uzlaşdırılması təmin olunmalıdır
- İdxal və ixrac əməliyyatlarının tarazlı nisbəti əldə olunmalıdır
- İş qüvvəsinin və kapitalın beynəlxalq miqrasiyası prosesi tənzimlənməlidir
- Xarici ölkələrin investisiya qoyuluşunun sahələr üzrə səmərəli bölgüsü və ondan məqsədəuyğun istifadə edilməsi tənzimlənməlidir.

Gömrük-tarif tənzimlənməsi Azərbaycanın xarici iqtisadi əlaqələrinin dövlət tənzimlənməsində əhəmiyyətli yer tutur.

.Hazırda Azərbaycan Respublikasında gömrük tarif tənzimlənməsi 20 iyun 1995-ci ildə qəbul olunmuş “Gömrük tarifi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun olaraq aparılır.

Bu qanun Azərbaycan Respublikasında daxili bazarın xarici bazarla səmərəli əlaqəsini təmin etməklə xarici ticarətin dövlət tənzimlənməsinə vacib vasitəsi olan gömrük tarifi yaradılmasını və tətbiqi, həmçinin Azərbaycan Respublikasının gömrük sərhədindən keçən mallardan rüsum tutulması qaydalarını müəyyənləşdirir.

Azərbaycan Respublikasında 1997-ci ildə “Gömrük Məcəlləsi” və 1995-ci ildə “ Gömrük tarifi haqqında qanunun qüvvəyə minməsi ilə gömrük işi sahəsində qanunvericiliyin hüquqi normativ bazasının əsası qoyuldu.

Azərbaycan Respublikasında gömrük-tarif tənzimlənməsi məsələləri,”Gömrük Məcəlləsi” və “ Gömrük tarifi haqqında Azərbaycan Respublikasının qanununda və digər qanunlarda nəzərdə tutulmuş hüquq normaları ilə həll edilir.

Gömrük fəaliyyətini tənzimləyən gömrük qanunlarını, gömrük hüququnun mənbəyi kimi iki şərti qrupa ayırmaq olar:

- a) bilavasitə gömrük məsələlərini tənzimləyən qanunlar;
- b) dolayısıyla gömrük məsələlərini tənzimləyən qanunlar.

Birinci qrupa “Gömrük tarifi haqqında” qanun, habelə bundan sonra bilavasitə gömrük işi ilə bağlı olan qəbul ediləcək digər qanunlar aiddir.

İkinci qrupa isə “ Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi”, “ Girov haqqında”, “Valyuta tənzimi haqqında”, “ istehlakçıların

hüquqlarının müdafiəsi haqqında” qanunlar aiddir.

Gömrük tarifiinin yaradılması və istifadəsi qaydası bu qanunda müəyyənləşdirilmiş və əsas məqsədləri idxalin əmtəə strukturunu səmərəliləşdirmək, malların gətirilməsi və çıxarılması, valyuta gəlirlərinin və xərclərinin əlverişli nisbətini təmin etmək, valyuta sərvətlərinin Respublikanın gömrük ərazisinə gətirilməsi və bu ərazidən aparılması üzərində səmərəli nəzarət etmək, əmtəə və xidmətləri istehsal etmək, istehlak strukturunda müxtəlif dəyişikliklər üçün şərait yaratmaqdan ibarətdir. Bundan başqa respublika iqtisadiyyatını xarici rəqabətin mənfi təsirlərindən qorumaq iqtisadiyyatın dünya təsərrüfatı ilə səmərəli inteqrasiyasına şərait yaratmaq məsələləri reallaşdırılır

3.3. Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq gömrük əməkdaşlığının inkişaf perspektivləri

Azərbaycan Respublikası dövlət suverenliyi əldə qazanandan sonra onun xarici İqtisadi fəaliyyət sahəsində sərbəst, müstəqil siyasət yeritməsi obyektiv zərurətə çevrilmişdir, basqa prizmadan isə bunun üçün zəruri zəminlər yaranmışdır. Ölkə SSRİ dövründəki illər ərzində xarici ölkələrlə, hətta sabiq müttəfiq respublikalarla öz mənafeyini, ehtiyac və imkanları baxımından müstəqil İqtisadi əlaqələr həyata keçirmək imkanına malik deyildi.

Azərbaycanın xarici ticarət əlaqələrinin təhlili göstərir ki, son illərdə başlanmış meyl - ticarət əlaqələrinin liberallaşdırılması, idxal və ixracın strukturu və coğrafiyasının genişləndirilməsi, ölkəmizin xarici ticarət təşkilatlarında iştirakı və bu təşkilatların qayda və metodlarını öz xarici ticarət siyasətinə tətbiqi və s. ticarət sferasında müsbət meyllər əmələ gəlmişdir. Azərbaycankainatın bütün qitələri ilə ticarət-İqtisadi əlaqələrə mlikdir. Lakin istehsal olunan məhsulların rəqabət qabiliyyətinin dünya bazarlarında aşağı olduğuna görə, respublika əsasən xammal ixrac edir. Son vaxtlarda dünya ölkələri arasında İqtisadi integrasiya güclənmişdir. Artıq hər bir ölkənin İqtisadiyyatının inkişafı milli sərhədlərdən çıxaraq dünya İqtisadiyyatına qovuşur. Deməli, çalışmaq lazımdır ki, ölkə dünya əmək bölgüsündə hazır məhsulla daha çox təmsil olunsun. Sənaye cəhətdən inkişaf etmiş ölkələr dünya bazarına əsasən hazır məhsul, qabaqcıl mütərəqqi texnologiya, daha çox elm tutumlu məhsullar çıxarır. Həmin texnologiyanı alan ölkələr isə tez bir zamanda onu tətbiq edərək, milli İqtisadiyyatın formalaşdırılması və inkişafını sürətləndirirlər. Azərbaycanın idxal və ixrac balansının təhlili göstərir ki, ölkəyə Avstraliya, Belçika, Bolqarıstan, Çin, Çexiya, Fransa, Almaniya, Macarıstan, İran, İsrail, Cənubi Koreya, Polşa, İsveçrə, Suriya, Türkiyə, Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri, Böyük Britaniya, ABŞ kimi güclü inkişaf etmiş ölkələrdən texniki tərəqqinin

əsasını təşkil edən sənaye sahələrinin məhsulları ilə bərabər, Azərbaycanda inkişafı və istehsalı üçün bütün imkanlar və amillər olan sənaye və kənd təsərrüfatı məhsulları da gətirirlər. Yuxarıda göstərilən ölkələrdən Azərbaycana ət, süd məhsulları, quş əti, çay, düyü, günəbaxan yağı, tünd spirtli içkiləri, üzüm, alma, armud, kolbasa, qənnadı məmulatları, meyvə-tərəvəz şirələri, siqaretlər, makaron məmulatları, mineral sular, bir sıra tərəvəzlər, məişət mebelləri, xalça və xalça məmulatları, elektrik cihazları, telefon aparatları, ayaqqabı, pambıq parçalar, kauçuk və rezin məmulatları, elektrik naqilləri və kabellər, sintetik yuyucu vasitələr, boyalar və s. gətirilir. Halbuki, həmin məhsulların istehsalı üçün ölkəmizdə bütün imkanlar və amillər mövcuddur. Həmin məhsulların istehsalı uzaq məsafələrdən səmərəsiz yükdaşımaların qarşısını alar, istehsalın səmərəliliyinin artmasını təmin edir, sosial geriliyi azaldar, milli gəliri artırır. Bütün bunların hamısı birlikdə əhalinin yaşayış səviyyəsinin artmasını təmin edir.

Milli İqtisadiyyatımızın inkişafının əsas istiqamətlərindən biri də ictimai əmək bölgüsüdür ki, bunu da təbii-coğrafi, sosial-İqtisadi və milli amillər şərtləndirir. Ticarət əlaqələrinin inkişaf səviyyəsi, ictimai əmək bölgüsünün dərinləşməsi və cəmiyyətin məhsuldar qüvvələrinin inkişafı ilə bilavasitə əlaqədardır. Ticarət əlaqələrinin dinamikliyi İqtisadiyyatın ayrı-ayrı sahələri, müəssisələr arasında uzun müddətə sabit istehsal əlaqələrinin olmasını tələb edir.

Yükdaşımaların ümumi həcmində neft, qara metal, tikinti, meşə, yeyinti məhsulları yüksək xüsusi çəkiyə malikdir. Respublikadan kənara çıxarılan yüklərin strukturu ölkələrarası əmək bölgüsünün xarakterini müəyyən edir. Belə ki, Azərbaycandan kənara göndərilən yüklərin yarıdan çoxu neft məhsullarının payına düşür.

İqtisadi-ticarət əməkdaşlıq və ictimai əmək bölgüsü ölkə miqyasında əmək məhsuldarlığının artmasının təmin olunması, məhsul istehsalına sərf olunan maddi və əmək məsrəflərini,

həmçinin İqtisadiyyatın bütün sahələrində kapital qoyuluşunun və yüklərin nəql edilməsinə sərf edilən məsrəflərin ixtisar edilməsidir. Bu ictimai əmək bölgüsünün əsas məqsədi və istehsalın səmərəliliyinin əsas göstəricisidir. Ölkəmizin ticarət əlaqələri səmərəli əmək bölgüsünə və istehsalın kooperasiyasına əsaslanmalıdır. Bunun nəticəsində istehsal məsrəfləri azalar və əmək məhsuldarlığı yüksəlsə, ölkələrarası mal mübadiləsi qarşılıqlı faydalı olar.

Xarici ticarət əlaqələrinin və onunla bağlı milli İqtisadiyyatın inkişafının tarixi xüsusiyyətləri, müxtəlif təbii və iqtisadi şərait, ölkənin əlverişli nəqliyyat- iqtisadi vəziyyəti ilə əlaqədardır. Azərbaycan Avropa ilə Asiyanın kəsişməsində yerləşməklə, məhsuldar qüvvələrin inkişafı və səmərəli nəqliyyat- iqtisadi əlaqələr üçün olduqca əlverişli vəziyyətə malikdir.

Azərbaycan ildən-ilə digər ölkə və regionlar üçün nəzərdə tutulmuş məhsullar istehsalında öz xüsusi çəkisini artırır, eyni zamanda ictimai əmək bölgüsü və ölkələrarası əmək bölgüsü daha da dərinləşir, İqtisadiyyatın ixtisaslaşması və kompleks inkişafı güclənir. Azərbaycanın ticarət əlaqələrinin güclənməsi əmək bölgüsünün dərinləşməsi ilə üzvi surətdə əlaqədardır. Əmək bölgüsünün dərinləşməsi təbii sərvətlərin mənimsənilməsini və müxtəlif sənaye sahələrinin yaranmasını təmin etməklə, məhsuldar qüvvələrin yerləşməsində güclü dəyişiklik etmiş, ticarət əlaqələrinin daha da təkmilləşdirilməsi üçün şərait yaratmışdır.

Azərbaycan öz tələbatının böyük hissəsini digər respublikalardan alınan xalq istehlakı malları hesabına ödəyir. Ümumiyyətlə, ərzaq məhsullarının 70 faizi digər regionlardan gətirilir. Xalq sənaye istehlak mallarından Azərbaycana avtomobillər, elektrik avadanlıqları, pambıq və yun parça, ayaqqabı və s. daxil olur, yüngül sənaye məhsullarına olan tələbatın 45%-i gətirmə məhsullarla ödənilir. Beləliklə, Azərbaycan ictimai əmək bölgüsünə, ixtisaslaşma və kooperativləşməyə, İqtisadi integrasiyaya aktiv daxil olur.

Hazırda Azərbaycan güclü inkişaf etmiş yanacaq-energetika, maşınqayırma, neft-kimya ölkəsidir ki, bu sənaye sahələrinin inkişafı bilavasitə neft və qazın

çıxarılması ilə əlaqədardır. Digər tərəfdən isə, xalq təsərrüfatının tələbatını ödəmək üçün qara və əlvan metallurgiya inkişaf etmişdir. İldən-ilə müxtəlif təbii sərvətləri mənimsəməklə, onların istehsalı və ixracı üzrə ixtisaslaşırıq və bu da milli İqtisadiyyatımızın inkişafına gətirib çıxarır.

Azərbaycanın İqtisadi və təbii şəraiti, istehsalın və ərazi təşkilinin xüsusiyyətləri, mühüm məhsul növlərinin istehlakı, nəqliyyat sisteminin inkişafı və formalaşmasına əsaslı təsir edir. Göstərmək lazımdır ki, vahid nəqliyyat sisteminin və ticarət əlaqələrinin inkişafı bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədardır. Bu onunla izah olunur ki, vahid nəqliyyat şəbəkəsi daşımaların həcm və keyfiyyət göstəricilərini müəyyən edir. Vahid nəqliyyat şəbəkəsi geniş ölkələrarası ticarət-İqtisadi əlaqələr yaratmaqla, istehsalın ixtisaslaşması və kooperativləşməsini təmin etməklə təbii sərvətlərdən, bütün təbii-coğrafi və digər ehtiyatlardan tam istifadə etməyə imkan verir.

Bu baxımdan ölkəmizdə iqtisadiyyatın, ticarət əlaqələrinin artırılması səmərəliliyə nail olmaq üçün müəyyən işlər görülməlidir:

- ölkənin ticarət potensialının hər tərəfli arasıdırılması, inkişaf amillərinin istiqamətlərinin axtarılması;
- idxalın obyektiv tələbat həcmi tapılması;
- alternativ sahələrin tədqiq edilməsi və təhlili əsasında perspektivlərinə arasıdırılması;
- investisiyaların və digər maliyyə resurslarının ölkəyə yönəldilməsi;
- inteqrasiya proseslərinin tənzim edilməsi və təkmilləşdirilməsi və s.

Deyə bilərik ki, indiki vaxtda Azərbaycanın ticareti tənzimləyən təşkilatlarda iştirakı imkanları genişlənir. Belə ki, hazırda Azərbaycanda sərbəst bazar iqtisadiyyatına keçid, mülkiyyətin çoxnövliyi, iqtisadiyyatın tədricən

liberallaşdırılması, xarici ticarətin və bütövlüklə xarici İqtisadi əlaqələrin sərbəstləşdirilməsi, «açıq qapı» siyasətinin həyata keçirilməsi, müxtəlif gömrük rüsumlarının və gömrük məhdudiyyətlərinin ləğv edilməsi və s. istiqamətində dövlət tərəfindən müxtəlif tədbirlər həyata keçirilir. Bazar İqtisadiyyatı sahibkarlığın inkişafı, azad İqtisadi ticarət zonalarının təşkili, xarici ticarət üzərində dövlət inhisarının qaldırılması və beynəlxalq əmək bölgüsündə ölkənin müqayisəli üstünlüklərdən səmərəli istifadə etməsi üçün əlverişli şərait yaradır. Respublikamızda xarici İqtisadi fəaliyyət prinsipə yeni normativ hüquqi bazaya və dövlət tənzimlənməsi mexanizminə əsaslanmaqla, bazar İqtisadiyyatının tələblərinə cavab verməli, ölkənin dünya təsərrüfat sistemində integrasiyasını təmin etməlidir. Integrasiya da əsasən ölkənin beynəlxalq İqtisadi-ticari təşkilatlarda iştirakı ilə şərtlənir. Bu da beynəlxalq əmək bölgüsünün daha da dərinləşməsinə, mövcud resurslardan səmərəli istifadə edilməsinə, elmi-texniki əməkdaşlığın həyata keçirilməsinə və əhəlinin tələbatının hərtərəfli ödənilməsinə əlverişli şərait yaradır.

Keçid İqtisadiyyatı dövrünü yaşayan, inkişaf etməkdə olan ölkələrin və dövlətlərin beynəlxalq ticarət sistemində integrasiyası, onların inkişaf strategiyasının vacib komponenti olub, onların öz xarici ticarətini inkişaf etdirmək, öncədən bəlli və stabil ticarət mühiti yaratmaq hüququ var.

Xarici ticarətin beynəlxalq normalar səviyyəsində təşkilini təmin etmək məqsədilə Azərbaycan ÜTT-yə üzv olmaq niyyətindədir. 1998-ci ilin iyul ayında ölkəmiz ÜTT-də müşahidəçi statusu almışdır. Artıq Azərbaycan xarici ticarət **recimi** haqqında memorandum hazırlayıb ÜTT-yə təqdim etmişdir və yaxın vaxtlarda onun ÜTT-yə üzv olması gözlənilir. Azərbaycanın ÜTT-yə üzv olması,

ölkəmizə aşağıdakı üstünlükləri qazandıra bilər:

1. ixrac-idxal əməliyyatları ilə məşğul olan şəxslər unifikasiyalanmış hüquqi əraziyə çıxış əldə edəcək;
2. xarici dövlətlərin tətbiq edə biləcəyi daxili vergilərin, aksizlərin, gömrük yığımlarının diskriminasiyasından qorunmaq imkanı qazanacaq, texniki maneələrin istifadəsindən qorunacaq, xarici ticarəti gələcəkdə daha səmərəli inkişaf edəcək;
3. ölkənin xarici ticarət və digər maraqlarını qorumaq üçün mübahisəli və münaqişəli məsələlərin həlli mexanizmindən istifadə hüququna malik olacaqdır.

Ölkəmiz tərəfdən bu təşkilata üzvlükhəm mənfi, həm də müsbət amillərlə şərtlənir. Elə məsələnin də maraqlı tərəfi budur. Amma burada qeyd etdiyimiz mənfi və müsbət cəhətləri ixracatçıların və idxalatçıların mənafeləri baxımından qiymətləndirmək daha doğru olardı. Düzür, hər iki tərəfdən cəmiyyətin həyat səviyyəsini də nəzərə almaq vacibdir.

İxracatçıların qazanclarını belə ifadə etmək olar:

- a) ÜTT vasitəsilə böyük əhatəli, eyni zamanda cəmiyyətdən məlumat bazasına giriş sənədi qazanır, həm də onların əliylə ticarət danışıqlarının düzgün, adil həll edilir:
- b) ÜTT-nin tərkibinə daxil olan ölkələrin bazarlarına giriş əldə edirlər;
- c) ticarət danışıqlarında hər tərəfli çıxış edir, ölkələrarası ticarət əlaqələrində iştirak etmək sənədi qazanırlar.

Bəs idxalatçıların qazandıqları nədir? Bunu isə aşağıdakı kimi göstərə bilərik:

- idxal rüsumlarının aşağı salınmasıyla əlaqədar olmaqla daxili bazarda rəqabət yüksəlir;

- istehlakçılar ucun evvelkine nisneten aşağı qiymete, keyfiyyətli məhsul almaq imkanı olur;
- tariflərin endirilməsi mehsulların qiymətinin də azalmasına gətirib çıxarır ki, bu daumumiyyətlə həmin məhsul üstündə bütün xərcləri azaldır, bu da özəlçində istehlakçılarının xərclərinin azalmasına səbəb olur.

Amma biz cəmiyyətin qazanclarına çox prosesi əlavə edə bilərik.

- ölkə qanunvericiliyinin beynəlxalq qanunvericiliyinə inteqrasiyası, özəlçində ölkədə sosial-iqtisadi sahənin də əsaslı dircəlisinə səbəb olur, yerli bazarda yəndənqurma işləri intensivləşir;
- İqtisadi sahənin idarəsi, əsasən də XİF-in tənzimlənməsində dövlət srtukturlarının fəaliyyəti azalır. Bəs bu nə deməkdir? Proses azad ticarət sisteminin möhkəm təməlinin qurulmasının başlangıcıdır;
- Artıq ölkə beynəlxalq sferada tanınır, ona etibar yaranır, ölkəyə potensial investisiya mənbəyi kimi baxılır;
- Təşkilatın üzvlüyü həm də həmin ölkələrə təşkilat üzv olan digər ölkələrin ərazisindən tranzit olaraq istifadə hüququ yaradır;
- Azad, müdaxiləsiz ticarət onun həyata keçirilməsi üçün əməliyyatları da sadələşdirir, idxalın, ixracın uçot sisteminin sadələşdirilməsi, maneələrin ləğv edilməsi illegal ticarət münasibətlərinin yox olmasına səbəb olur.

Əlbəttə ki, Respublikamızın ÜTT-yə üzvlüyü dünya İqtisadiyyatından qazanclarla bərabər itkilərlə də nəticələnir.

İtkilərimiz nələrdir?

- yerli bazarda bas verən inkisafəla əlaqədar olaraq rəqabətə davamlı olmayan mehsulların istehsalı sferasında bir durgunluq yasanır;
- dövlət büdcəsinin gömrük rüsumları və vergiləri maddəsi üzrə daxil- olmaları

- azalır və onun mədaxilində qısamüddətli, bəzən isə orta müddətli dövr ərzində gərginlik yaranır;
- texnologiyaların idxalı üzrə patentlərdən istifadəyə görə komisiyon haqların ödənişi sənayenin xərclərini artırır və onların qiymət rəqabətində uduşunu azaldır;
- sənayenin inkisafını nezerde tutan bilavasitə və bilvasitə subsidiyalar getdikcə azalır;
- tənzimlənən qiymətlərin dünya bazar səviyyəsinə çatdırılması istehlakçıların xərclərini artırır və onun da sosial fəsadları keçid dövrünü yaşayan və siyasi cəhətdən kövrək olan milli hakimiyyətlər üçün təhlükə törədir;
- hazır məhsulun idxalının üstün gəlirliyi baxımından idxalı əvəz edə biləcək sahələrdə investisiya qoyuluşu səmərəliliyi aşağı düşür və nəticədə milli İqtisadiyyata ümumi investisiya qoyuluşu azalır.

Bunlara baxmayaraq deyə bilərik ki, tanınmış banklar, şirkətlər digər ölkələrin iqtisadiyyatına investisiya yatıracaq. En azında buna bir ümidimiz var. Bunun bas vermesi neticesində hər tərəfli bir iqtisadi sistem yaranacaq, bu da özəl və dövlət sektorünün iqtisadiyyatının ardıcıl inkisafına səbəb olacaq.

Lakin, çox güman ki, investisiyalar və kreditlər məhsul satışı sarıdan çətinlik çəkən sahələrə yönəlməyəcəkdir. Buna görə də, bizim fikrimizcə, ilk növbədə İqtisadiyyatın özünü hazırlamaq və rəqabətli mühitdə fəaliyyətə uyğunlaşdırmaq vacibdir. Bunun üçün isə milli sənayenin dirçəliş proqramı işlənilməsi və həmin proqramın qeyri-neft sektoru üzrə reallaşdırılması tələb olunur.

Əslində bu gün müzakirələrin bu sual ətrafında aparılması və üzvlük məsələsinin belə qoyuluşu düzgün deyildir. Çünki, Azərbaycanın bu təşkilata üzvlük məsələsi artıq həll olunmuş hesab oluna bilər. Lakin, burada daha çox maraq doğuran və əhəmiyyət kəsb edən bu məsələ üzrə proseduraların nə vaxt başa çatmasıdır.

Göründüyü kimi, bununla bağlı lehinə və əleyhinə kifayət qədər ciddi arqumentlər mövcuddur.

Azərbaycanla İƏT arasında əməkdaşlığın təkmilləşdirilməsinə düzgün yanaşma, bu əməkdaşlıq əlaqələrinin inkişafı problemlərinin müəyyənləşdirilməsi və onların həlli yollarının axtarılmasına əsaslanmalıdır. Azərbaycanın İƏT ilə əməkdaşlığının təkmilləşdirilməsində başlıca problemlər aşağıdakılardır:

- İƏT çərçivəsində Türkiyə, İran və Pakistan arasında liderlik uğrunda rəqabətin getməsi;
- təşkilatın qəbul etmiş olduğu və respublikamızı da əhatə edən layihələrin reallaşdırılmasını ləngidən səbəblərdən biri də üzv ölkələrin İqtisadi inkişaflarının müxtəlif istiqamətliyi.

Azərbaycanla İƏT arasında əməkdaşlığın tənzimlənməsi sisteminin təkmilləşdirilməsi üçün təşkilat daxilində islahatlar üzrə İƏT komissiyasının yaradılması məqsədəuyğun olardı. Komissiyanın vəzifələri aşağıdakıları təyin edə bilər:

- üzv ölkələrin İqtisadi islahatlar təcrübəsinin öyrənilməsi və ümumiləşdirilməsi;
- üzv ölkələrin milli təsərrüfatlarının İqtisadi-hüquqi şəraitinin yaxınlaşdırılması və yaxşılaşdırılması üçün konkret təkliflərin hazırlanması;
- həmin təkliflərin regionda tətbiqi mexanizminin müəyyən edilməsi və nəticələrin proqnozlaşdırılması.

Respublikamızda ticarət təşkilatları arasında əməkdaşlığın genişləndirilməsi istiqamətləri aşağıdakılardır:

1. İntegrasiya qruplaşmaları ilə qarşılıqlı əlaqələrin yaradılması və inkişaf etdirilməsində Azərbaycanın vasitəçi səlahiyyətlərində çıxış etməsinə nail olmaq. Əlbəttə, ölkəmizin vasitəçi rolunu yerinə yetirməsi mənafeələrinin daha çox nəzərə alınması baxımından səmərəli ola bilər və ölkənin beynəlxalq aləmdə nüfuzunu xeyli qaldırır.

2. Perspektivdə bu cür vasitəçilik əməliyyatları respublikamızın üzv olmadığı başqa təşkilatlarla (ASEAN, Ərəb Məqribi, SAPK) nəqliyyat və ticarət sahəsində vahid tariflərin əldə edilməsi üçün şərait yaradar.

- Azərbaycanın xarici ticarət təşkilatları çərçivəsində qarşılıqlı investisiya fondları mərkəzinin yaradılmasına nail olması.

- Təşkilatlar daxilində elmi-texniki siyasətin tənzimlənməsi üzrə xüsusi komitənin yaradılmasına nail olması. Azərbaycan özünün neft, kimya, neft maşınqayırması, kənd təsərrüfatı sahələrindəki elmi potensialının yox olmasını gözləmədən, onları bu komitə çərçivəsində istifadə və inkişaf etdirmək məqsədi ilə belə qurumun yaradılmasında təşəbbüsçü olmalıdır.

Beləliklə, Azərbaycanın xarici ticarət təşkilatları ilə əlaqələrinin təkmilləşdirilməsi, bu təşkilatlarla əməkdaşlığın genişləndirilməsi imkanları və istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi və onların reallaşdırılması mexanizminin hazırlanması və tətbiqi gələcəkdə ölkəmizin ticarət əlaqələrinin artmasına, ixrac potensialından səmərəli istifadə edilməsinə və dünya İqtisadiyyatına inteqrasiyasına müsbət təsir göstərəcəkdir.

Nəticə və təkliflər

Dissetasiya işinin sonunda , apardığımız təhlillərə əsasən aşağıdakı nəticələrə gəlmək olar.

Dünyada qloballaşmanın sürətlə getdiyi bir dövrdə ,bu proses bütün dünya ölkələrin əsas diqqət mərkəzindədir.Qloballaşma ölkələr arasında istər iqtisadi, istərsə də siyasi münasibətlərin inkişafına müsbət təsir edən bir hadisədir.Qloballaşma azad ticarətə, ölkələrarası gömrük integrasiyasının və iqtisadiyyatın inkişafına müsbət zəmin yaradır.

Tədqiqat apardığımız işdə əsas diqqət Azərbaycanın dünya ölkələri ilə gömrük əlaqələrinin yaradılmasına və təkmilləşdirilməsinə,həmçinin bu ideyaların həyata keçirilməsi üçün beynəlxalq təşkilatlarla əlaqələrin qurulması üzərində cəmlənmişdir.

Beynəlxalq gömrük integrasiyası əmtəə və xidmətlərin,xidmət,maliyyə, iqtisadi ,sosial və .s sahələrin inkişafını təmin edən başlıca səbəblərdəndir.

Azərbaycanın İntegrasiyasının başlıca səbəblərindən biri kimi düzgün gömrük siyasətinin qurulmasıdır.Gömrük siyasətinin düzgün qurulması,gömrük siyasətinin düzgün aparılması çox mühüm əhəmiyyət daşıyır.Gömrük siyasətinin düzgün qurulması sayəsində ölkəmizin beynəlxalq interasiyası getdikcə genişlənir.

Aparılan düzgün gömrük siyasəti iqtisadi təhlükəsizliyin daha səmərəli qorunmasına gətirən çıxarır,ölkənin idxal və ixrac əməliyyatlarının nəzarətdə saxlanılmasında çox böyük rol oynayır.

Gömrük işinin əsasını gömrük siyasətinin yerinə yetrilməsi təşkil edir. Gömrük siyasəti ölkənin mühüm xarici siyasətinin tərkib hissəsidir.

Bildiyimiz kimi Gömrük siyasətinin başlıca vəzifələrindən biri iqtisadi təhlükəsizliyin qorunmasına xidmət edir. Belə ki, qaçaqmalçılıqla mübarizədə iqtisadi təhlükəsizliyin qorunması mühüm əhəmiyyət daşıyır.

Gömrük siyasətinin inkişaf etdirilməsi xarici iqtisadiyyatın tənzimlənməsi mexanizmini həyata keçirir və bu mexanizmin beynəlxalq tələblərə uyğunlaşdırılması dünyəvi qaydalar nəzərə alınmaqla aparılır.

Gömrük siyasətinin dünyəvi qaydalara uyğunlaşdırılması ona beynəlxalq əhəmiyyət verir.

Azərbaycanın aparılan xarici -iqtisadi siyasətinin əsas sahələrindən ,demək olar ki, çox mühüm sahələrindən biri də elə məhz düzgün gömrük siyasətinin aparılması və bu yolda regional və ya beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq etmək etmək hesab olunur.

Dünyada xarici ticarətin tənzimlənməsi sahəsində bir sıra nüfuzlu təşkilatlar fəaliyyət göstərir. Bu təşkilatlardan ÜTT, ÜGT –nin fəaliyyətini müsbət qiymətləndirə bilərik.

ÜGT öz fəaliyyətində üzv ölkələrinin gömrük sistemlərinin və gömrük qanunvericiliylərinin uyğunluğuna diqqət yetirir. Bu ölkələrin gömrük siyasətlərinin yaxşılaşdırılması və formalaşdırılması yolunda qarşıya çıxan problemləri öyrənir.

ÜTT isə üzv ölkələri arasında ticarətin liberallaşdırılmasına və ticarət qaydalarının düzgün qurulmasına xidmət edir.

Azərbaycan üzv olduğu ÜGT, İƏT və bu kimi digər təşkilatlarla fəal mövqe nümayiş elətdirir və bununlada Azərbaycanın beynəlxalq əməkdaşlığı dayanmadan genişlənir. Bütün bunların ölkənin gömrük işinin təkmilləşdirilməsi və inkişafı yolunda ölkəmizin beynəlxalq integrasiyasında öz səmərəsini verir.

Gömrük siyasəti ətrafında aparılan önəmli işlərdən biri də gömrük xidmətinin yüksək səviyyədə təşkil olunmasıdır. Gömrük orqanlarında fərqli fərqli peşələrin əməkdaşları çalışır. Fikrimcə bu sahədə sirf gömrük işləri ilə bağlı təhsil alan insanlar işləməlidir.

Biz müstəqilliyi bir çox ölkələrdən gec əldə etdik və keçid iqtisadiyyatlı ölkə olduğumuz üçün bu çətinliklərin olmasını normal hal kimi qəbul etmək olar. Bununla belə apardığımız tədqiqatlardan deyə bilərik ki, ölkəmizin Gömrük sisteminin istədiyimiz səviyyədə qurulması getdikcə reallaşır və bu özün yaxın gələcəkdə göstərəcəkdir.

Referat

Tədqiqat apardığım “ Azərbaycan Respublikasının Beynəlxalq gömrük əməkdaşlığı və onun inkişaf problemləri” haqqında mövzu ölkə üçün çox böyük əhəmiyyətə malikdir.Çünki ölkənin iqtisadi təhlükəsizliyinin əsasını düzgün qurulmuş xarici iqtisadi əlaqələr və onun tərkibinə daxili olan beynəlxalq gömrük əlaqələrinin doğru istiqamətlənməsindən ibarətdir.

Apardığım tədqiqatın əsas mərkəzində duran problem Azərbaycanın beynəlxalq gömrük əlaqələrinin perspektiv qurulması və təkmilləşdirilməsi istiqamətində atılmalı olan məsələləri özündə ehtiva edir.

Ölkənin xarici siyasətinin vacib vasitələrindən birisi də gömrük siyasətidir.Gömrük siyasəti bir sıra tədbirlər sistemini özündə birləşdirir,bu tədbirlər sistemi iqtisadi ,siyasi sosial sahələri əhatə edir və bu istiqamətlərdəki dəyişmələrin siyasi,huquqi,təşkilatı, iqtisadi tərəflərini müntəzəm olaraq yoxlayır

Ümumdünya gömrük təşkilatı üzv ölkələrin gömrük sistemlərinin uyğun olmasını,mübahisələrin həll olunmasında iştirak edən dövlətlərə kömək etməyi,həmçinin gömrük texnikalarının və gömrük qanunlarının daha da təkmilləşdirilməsi istiqamətində tədbirlər görür.

Azərbaycanın xarici iqtisadi siyasətini əsas prioritetlərindən biri regional və beynəlxalq təşkilatların əlaqələrin qurulması təşkil edir.Ölkəmiz keçid iqtisadiyyatlı bir ölkə olduğu üçün bu istiqamətdə addımlar digər ölkələrin bir çoxu ilə müqayisədə gec olmuşdur. Amma hal-hazırda bu istiqamətdə böyük işlər görülür və yaxın gələcəkdə biz istədiklərimizə nail olacağıq.

SUMMARY

Bu directly with the development of the customs system of international customs cooperation, respect, the subject is of great importance.

I work in the context of globalization and international integration chapter
munasibətləri

The formation of the customs policy in the context of globalization, as well as the

It is about the question of the customs policy and international standards.

The second chapter of the present situation in the Republic of Azerbaijan in the international customs cooperation, the World Customs Organization, UNCTAD (the General Agreement on Trade and Tariffs) and its assessment of the current state of relations.

Be a member of the prestigious organization like the WTO issues, joining the pros and

disadvantages, as well as admission to the status of developing countries have been given an explanation about məqsədəuyğunlu.

The third chapter of international cooperation in the field of customs and tariff regulation, improving the prospects of the international customs cooperation

РЕЗЮМ

непосредственно с развитием таможенной системы международного таможенного сотрудничества, уважения, субъект имеет большое значение.

Я работаю в контексте глобализации и международной интеграции
глава *munasibətləri*

Формирование таможенной политики в условиях глобализации, а также

Речь идет о вопросе о таможенной политике и международным стандартам.

Вторая глава нынешней ситуации в Азербайджанской Республике в международном таможенном сотрудничестве, Всемирной таможенной организацией, ЮНКТАД (Генеральное соглашение по тарифам и торговле) и его оценка текущего состояния отношений.

Быть членом престижной организации, как по вопросам ВТО, присоединение плюсы и

недостатки, а также допуск к статусу развивающихся стран было дано объяснение о *məqsədəuyğunlu*.

Третья глава международного сотрудничества в области таможенно-тарифного регулирования, улучшение перспектив международного таможенного сотрудничеств

Ədəbiyyat siyahısı

- 📖 A. Orucov, H. İsmayılov, C. Kərimov - “ Dünya İqtisadiyyatı” , Bakı 2007
- 📖 M. A. Medetov - “ Ümumdünya ticarət Təşkilatı və daxili bazarın qorunması” Bakı 2008
- 📖 A. Ş. Şəkərlıyev ,A.Ə .Əliyev, C.Q .Nuriyev – “ Gömrük işinin təşkilin və idarə edilməsi” Bakı -Qanun – 2003
- 📖 “ Gömrük xəbərləri “ qəzetinin nəşri
- 📖 K. F. Heydərov “Gömrük işinin əsasları “, gömrük işinin idarə olunması və inkişafı , Bakı 2000
- 📖 Feyzullabeyli İ.Ə , İbişov E.İ - Beynəlxalq ticarət işi -Bakı 2001
- 📖 A. Ş . Şəkərlıyev ,Əliyev A.Ə - Dövlətin İqtisadi siyasəti - Bakı 2002
- 📖 Azərbaycan Respublikasının Gömrük Məcəlləsi -1997
- 📖 Avdokuşin E. F, Mejdunarodnoe ekonomičiski atnoşeniya. -Moskva 2001
- 📖 Əliyev A .Ə -Gömrük işi və dünya iqtisadiyyatının inkişafı -2002
- 📖 Gömrük tarifi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu - Bakı 1995
- 📖 Heydərov . K.F .- Gömrük işinin əsasları,gömrük işinin təşkili və texnologiyası - Bakı 1998
- 📖 Əliyev .A.Ə - Azərbaycanın xarici ticarət – iqtisadi əlaqəsi- Bakı 2001
- 📖 Şəkərlıyev .A.Ş - Bazar iqtisadiyyatına keçid 2002
- 📖 Alıev A.A - Tamojennoe delo i razivitie miravay ekonomiki – Baku – 2002
- 📖 Ekonomiki tamojennovo dela - 1997
- 📖 Babkov .V.B –T amojnoe zakonodatelstvo -1993

İstifadə edilən internet resursları

- www.wcoomd.org- Ümumdünya Gömrük Təşkilatı
- www.dgk.gov.az - Dövlət Gömrük Komitəsi

- www.wto.org.- Ümumdünya ticarət təşkilatı
- www.maliyye.gov.az - Maliyyə Nazirliyi
- www.wikipedia.az
- www.economy.gov.az - Azərbaycan Respublikası İqtisadi İnkişaf Nazirliyinin saytı
- www.kitab.az- Azərbaycan Elektron Kitabxanası
- www.az-customs.net – Dövlət Gömrük Komitəsi;